

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ

I. ΕΡΩΤΗΜΑ

Τέθηκε υπόψη μου η από 4.9.2008 υπ' αριθ. πρωτ. 3511 παραγγελία του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου προς τον διευθύνοντα την Εισαγγελία Εφετών Αθηνών και ζητήθηκε η γνώμη μου περί των δικαιωμάτων της Ι. Μονής Βατοπαιδίου του Αγίου Όρους επί της λίμνης Μπουρού (Βιστωνίδας) του Ν. Ξάνθης μετά των παραλιμνίων αυτής εκτάσεων.

II. ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Από τη μελέτη των δικογράφων, λοιπών εγγράφων και στοιχείων του φακέλου της υποθέσεως, που τέθηκαν υπόψη μου, καθώς και των αποθησαυρισμένων στην Ι. Μονή Βατοπαιδίου παλαιγενών εγγράφων, εκδεδομένων και μη, επάγομαι τα ακόλουθα:

Σύμφωνα με το άρθρο 51 του Εισαγωγικού νόμου (ΕισΝ) του Αστικού Κώδικα (ΑΚ), η κτήση κυριότητας ή άλλου εμπράγματος δικαιώματος πριν από την εισαγωγή του κρίνεται κατά το δίκαιο που ίσχυε όταν έλαβαν χώρα τα πραγματικά γεγονότα για την κτήση τους. Τούτο σημαίνει, ότι η προ της εισαγωγής του ΑΚ έννοια (νομικός χαρακτηρισμός του πράγματος ως αντικειμένου αυτής) και όλη η λειτουργία όλων των εμπράγματων δικαιωμάτων κρίνονται, και μετά από την εισαγωγή του ΑΚ, κατά το (παλαιό) δίκαιο (βυζαντινορρωμαϊκό, οθωμανική νομοθεσία, νεοελληνική νομοθεσία), το οποίο ίσχυε όταν έλαβαν χώρα τα απαιτούμενα για την κτήση των δικαιωμάτων αυτών πραγματικά γεγονότα. Είναι μάλιστα αδιάφορο ότι ο ΑΚ αγνοεί πλέον ορισμένα κατά το παλαιό δίκαιο εμπράγματα δικαιώματα ή/και δεν επιτρέπει την υπό το κράτος αυτού ίδρυση ή επανίδρυση αυτών (βλ. αντί άλλου Μιχ. Καλλιμοπούλου, *ΕρμΑΚ*, τ. VII: *Εισαγωγικός Νόμος*, Αθήναι 1963, Εισαγ. άρθρ. 49-71 και άρθρ. 51).

Κατά συνέπεια (και) τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα, τα οποία η Ι. Μονή Βατοπαιδίου του Αγίου Όρους Άθω φέρεται ότι έχει επί της λίμνης, η οποία σήμερα είναι γνωστή με την ονομασία «Λίμνη Βιστωνίδας», θα πρέπει να κριθούν με βάση το

δίκαιο που ίσχυε κατά τις εποχές που έλαβαν χώρα τα πραγματικά γεγονότα που οδήγησαν στην κτήση των δικαιωμάτων αυτών.

Είναι, επομένως, απαραίτητο, να απαντηθούν διαδοχικώς δύο θεμελιώδη ερωτήματα:

α) Αρχικώς να ερευνηθεί και στοιχειοθετηθεί η ύπαρξη των πραγματικών εκείνων γεγονότων των απαραίτητων για τη κτήση εμπράγματων δικαιωμάτων, και δη της κυριότητας, επί της συγκεκριμένης τοποθεσίας της σημερινής λίμνης Βιστωνίδας και της περί αυτήν περιοχής, κατά ιστορικές περιόδους, από της ιδρύσεως της Ι. Μονής έως τη σύγχρονη εποχή.

Β) Ακολουθώς να εξετασθεί, εάν τα γεγονότα αυτά, κατά το δίκαιο που ίσχυε στις αντίστοιχες περιόδους, οδήγησαν στην απόκτηση και διατήρηση εμπράγματων δικαιωμάτων και δη σε κτήση κυριότητας.

Α΄. Στο πρώτο ερώτημα

Τα πραγματικά γεγονότα που προβάλλει η Μονή προέρχονται από περισσότερες ιστορικές περιόδους, κατ' ακρίβεια από όσες γνώρισε και η περιοχή, όπου κείται η Λίμνη Βιστωνίδας, και γενικότερα η περιοχή της Θράκης.

Συνεπώς, στη συνέχεια, θα ερευνηθεί και θα ελεγχθεί κεχωρισμένως η γένεση και διατήρηση των πραγματικών γεγονότων των απαραίτητων για τη κτήση εμπράγματων δικαιωμάτων, κατά σειρά, κατά την περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, κατά την περίοδο της σερβικής κατακτήσεως, κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, κατά την περίοδο της βουλγαρικής κατοχής και της διασυμμαχικής διοικήσεως και κατά την περίοδο του ελληνικού κράτους.

Ι. Περίοδος της βυζαντινής αυτοκρατορίας

1. Η Ι. Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Βατοπαιδίου είναι μία από τις μεγαλύτερες και πλουσιότερες Μονές του Αγιωνύμου Όρους και εκ του λόγου αυτού κατέλαβε πολύ γρήγορα μία από τις πρώτες κατά τάξη θέσεις στην ιεραρχία των είκοσι Ι. Μονών του, η οποία οριστικοποιήθηκε από αιώνων στη δεύτερη θέση, θέση την οποία κατέχει και σήμερα.

Η Ι. Μονή ιδρύθηκε πριν από το 985 από πλούσιους άρχοντες, με καταγωγή από την Ανδριανούπολη, και πολύ σύντομα απαντάται ως μία από τις πολυανθρωπότερες και ισχυρότερες Μονές του Αγίου Όρους, η οποία μάλιστα είχε απευθείας πρόσβαση προς το *ιερόν παλάτιον*, πράγμα που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι ο Ηγούμενός της, προνομιακώς, γινόταν «*προτάξει βασιλική*» (βλ. αντί πολλών Γερασίμου Σμυρνάκη, *Το Άγιον Όρος*, 1903 (ανατ. 1988), σ. 427 επ. και τη διεισδυτική ανάλυση του αείμνηστου καθηγητή Νικολάου Οικονομίδη, «*Βυζαντινό Βατοπαίδι: Μια Μονή της υψηλής αριστοκρατίας*», στον τόμο: *Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου*, τ. Α΄, Άγιον Όρος 1996, σ. 44 επ., ιδίως σ. 47).

Απόρροια του πλούτου και της ισχύος της Ι. Μονής Βατοπαιδίου ήταν και η απόκτηση *μετοχίων*, απαραίτητων για την επιβίωση των μονών, δηλ. αγροτικών και λιβαδιαίων συνήθως περιοχών, όχι σπανίως όμως και δασικών, θαλασσίων ή λιμναίων, στην Ελλάδα, Μικρά Ασία, Βουλγαρία, Σερβία, Ρουμανία και Μολδαβία, (βλ. προχείρως Ιωακείμ Αθ. Παπάγγελου, «*Τα Μετόχια στην Ελλάδα, Μικρά Ασία, Βουλγαρία και Σερβία*» και Φλορίν Μαρινέσκου, «*Τα Μετόχια στη Ρουμανία*», στον τόμο: *Ι. Μ. Μονή Βατοπαιδίου*, όπ. π., σ. 82 επ. και 89 επ. αντιστοίχως), αλλά και η ουσιαστική προσφορά της Ι. Μονής στην παιδεία του υπόδουλου τότε Γένους (βλ. Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, «*Η Μονή Βατοπαιδίου και η Παιδεία του Γένους. Η συνεισφορά της Αθωνιάδας*», στον τόμο: *Ι. Μ. Μονή Βατοπαιδίου*, όπ. π., σ. 72 επ.).

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί, ότι συνολικώς το Άγιον Όρος στη μακραίωνη ιστορία του δεν υπήρξε ποτέ τόπος υπανάπτυκτος ή καθυστερημένος. Τα τεράστια οικοδομικά συγκροτήματα των Μονών του, με τον φρουριακό τους χαρακτήρα, οι πολλές εκατοντάδες μοναχοί που εγκαταβιούσαν σε Μονές του, οι στολίσκοι πλοιαρίων για την διακίνηση των προϊόντων του, ακόμη και η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού χειρογράφων σε σημαντικές βιβλιοθήκες, κτήμα την εποχή εκείνη μόνον επιφανών και πλουσίων, μαρτυρούν όχι μόνο για τη δόξα, αλλά και για τον πλούτο των μοναστικών αυτών καθιδρυμάτων (βλ. διεξοδικώς Ι. Μ. Κονιδάρης, *Εκκλησιαστικά Άτακτα*, εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα 2000, σ. 393 επ.)

2. Τα δικαιώματα που προέρχονται από την περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας ερείδονται στα ακόλουθα κατά χρονολογική τάξη έγγραφα:

i. Χρυσόβουλλος λόγος του αυτοκράτορα Νικηφόρου Γ΄ του Βοτανειάτη του έτους 6588 (1080 μ. Χ.) (έκδοση: J. Bompaigne - J. Lefort - V. Kravari - C. Giros, Actes de Vatopedi, I. Des origines à 1329 [= Archives de l' Athos, XXI], Paris 2001, αριθ. 10, σ. 109 επ.).

Με τον χρυσόβουλλο αυτό λόγο του ο αυτοκράτωρ παραχωρεί στους μοναχούς «της κατά το Άγιον Όρος μονής του Βατοπεδίου» (στίχ. 6) πλήρη φορολογική απαλλαγή (εξκουσεία, excusatio) για πέντε κτήματα της μονής τους (στίχ. 12), μαζί με το δικαίωμα να εγκαταστήσουν σε αυτά πενήντα «παροίκους ατελείς», χωρικούς δηλ. απαλλαγμένους από τον φόρο (στίχ. 18 -20, 24-26 · πρβλ. και Ν. Οικονομίδη, «Βυζαντινό Βατοπαίδι κ.λπ.», όπ. π., σ. 47).

Μεταξύ των κτημάτων που απαλλάσσονται από τη φορολογία καταλέγεται και «το κατά το Περιθεώριον, ό του Σαλαμά καλείται, συν το εντός του αυτού κάστρου μετόχιον αυτής». Όπως είναι φανερό, επειδή τα κτήματα αυτά ανήκουν στη Μονή και ήδη τους παρέχεται φορολογική ατέλεια, δεν είναι αναγκαίος ο λεπτομερής τοπικός προσδιορισμός τους και αρκεί μόνο μία σύντομη περιγραφή. Εν τούτοις, κατά τους εκδότες, επί τη βάσει και των λοιπών εγγράφων του αρχείου της Μονής, το *Περιθεώριο* εντοπίζεται στο βόρειο άκρο της σημερινής λίμνης Βιστωνίδας (βλ. *Actes de Vatopedi*, σ. 24 επ., σ. 38 με χάρτη).

ii. Αφιερωτήριο γράμμα (δωρεά) της Θεοδώρας Κομνηνής της Συναχερήνας του έτους 1305 [μάλλον παρά 1320] μ.Χ. (έκδοση: J. Bompaigne - J. Lefort - V. Kravari - C. Giros, Actes de Vatopedi, όπ. π., αριθ. 38, σ. 224 επ.).

Με το έγγραφο αυτό η Θεοδώρα Κομνηνή η Συναχερήνα δωρίζει προς του μοναχούς της Ι. Μονής του Βατοπαιδίου «εκουσίως, αβιάστως και αμεταμελήτως» (στίχ. 8-9) από την πατρογονική της περιουσία, «εις μνημόσυνον» για τους γονείς της, το «εις το Καλαμίτζιον ευρισκόμενον μονήδριον το εις το όνομα τιμώμενον του Αγίου και ενδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου μετά πάσις της περιοχής και κατοχής αυτού» (στίχ. 9-10), «ωσαύτος εκδίδομοι και την εκ μακρών των χρόνων υπάρχουσαν εν τω Σελλαρίω γην γονικήν» (στίχ. 11-12) και επίσης «και την ευρισκομένην μοι και αυτήν γονικήν πλανηνήν του Βοός το Πηγάδην την εις τα βουνά της Ξανθείας μεθ' είας έχει προνομής και κατοχής» (στίχ. 14-15).

Ακολουθεί μάλιστα, στις αρχές του 14ου αιώνα, έγγραφο λεπτομερούς οροθεσίας του ακινήτου «του Σελαρίου» (βλ. *Actes de Vatopedi*, όπ. π., αριθ. 39, σ.

228 επ.), στο οποίο η Θεοδώρα Κομνηνή η Συναχερήνα αποκαλείται «*η Ακροπολίτισσα*» λόγω μεσολαβήσαντος γάμου της με έναν Ακροπολίτη, όπως πιθανολογούν οι εκδότες του εγγράφου (βλ. *Actes de Vatopedi*, όπ. π., σ. 226).

iii. Χρυσόβουλλος λόγος του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Γ΄ του Παλαιολόγου του έτους 6837 (1329 μ. Χ.) (έκδοση: J. Bompaire - J. Lefort - V. Kravari - C. Giros, *Actes de Vatopedi*, όπ. π., αριθ. 68, σ. 370 επ.).

Με τον χρυσόβουλλο αυτό λόγο του ο αυτοκράτωρ επιβεβαιώνει στην Ι. Μονή Βατοπαιδίου τις κτήσεις και τα δικαιώματα επί είκοσι έξι (26) συνολικώς κτημάτων «*κατεχομένων παρ' αυτών*» και ορίζει όπως «*η δηλωθείσα σεβασμία μονή καθέξει και νεμηθήσεται ταύτα εκτός πάσης και παντοίας επηρείας και διενοχλήσεως... εις παντελή ανενοχλησίαν...*» (στίχ. 110-112, 117).

Μεταξύ των κτήσεων αυτών της Ι. Μονής Βατοπαιδίου καταλέγεται και το «*εις το Περιθεώριον μετόχιον εις όνομα του Αγίου Γεωργίου μετά της νομής και περιοχής αυτού και της περί αυτό γης της επιλεγομένης του Σελαρίου' κατέχουσι δε οι αυτοί μοναχοί και πλανηνήν εις τα βουνά της Ξανθείας επιλεγομένην του Βου το Πηγάδιν*» (στίχ. 76-79), το οποίο είχαν λάβει οι μοναχοί ως δωρεά από τη Θεοδώρα Κομνηνή Συναχερήνα, «*την Ακροπολίτισσα*» (βλ. για την ονομασία αμέσω παραπάνω).

Ως προς την τοποθεσία, οι εκδότες πιθανολογούν ότι η περιοχή του Σελαρίου βρισκόταν κοντά στο σημερινό Σέλερο, ενώ η γη του Καλαμιτζίου πιθανολογείται στην περιοχή όπου σήμερα βρίσκονται τα χωριά Σούνιο και Μοναχοί (βλ. *Actes de Vatopedi*, όπ. π., σ. 37).

iv. Χρυσόβουλλος λόγος του αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ του Παλαιολόγου του έτους 1356 [και όχι 1357, όπως εσφαλμένα στον κατάλογο της Μονής] (έκδοση σε: *Υπόμνημα, Αγωγή, Αυτοκρατορικά και Πατριαρχικά επίσημα έγγραφα*, Αθήνα: τύποις Ι. Χατζηϊωάννου και Κ. Μπουσμπουρέλη, 1923, σ. 16-17). Το έγγραφο αυτό σώζεται στο πρωτότυπο και είναι γνήσιο (βλ. συναφώς την υπ' αριθ. πρωτ. 715/14.5.2005 σχετική βεβαίωση του Διευθυντή Ερευνών του Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών Κρ. Χρυσοχοϊδη, η οποία καλύπτει και όλα τα αναφερόμενα στη συνέχεια έγγραφα). Με τον χρυσόβουλλο αυτό λόγο του ο αυτοκράτωρ επιβεβαιώνει, μετά από αίτημα των μοναχών της Ι. Μονής Βατοπαιδίου, τις κτήσεις και τα προνόμιά τους και προστάσσει όπως «*μόνιμον και διηνεκή την κατοχήν και κυριότητα κατέχειν και νέμεσθαι τα δηλωθέντα κατά μέρος εν διαφόροις*

τόποις κτήματα τους διαληφθέντας μοναχούς της σεβασμίας μονής της βασιλείας μου του Βατοπεδίου ανενοχλήτως παντάπασι και αδιασείστως μηδεμίαν παρά μηδενός ευρίσκοντας την οϊανδήτινα επήρειαν ή διενόχλησιν».

Μεταξύ των κτημάτων που απαριθμούνται στο χρυσόβουλλο καταλέγεται και «το εις το Περιθεώριον μετόχιον το εις όνομα τιμώμενον του Αγίου ενδόξου μεγαλομάρτυρος και τροπαιοφόρου Γεωργίου και επικεκλημένον το Καλαμίτζιν μετά των προσόντων αυτού εντός και εκτός του αυτού Κάστρου». (βλ. για την τοπογραφία της περιοχής τις επισημάνσεις των εκδοτών πιο πάνω, υπό i και iii)

II. Περίοδος της σερβικής κατακτήσεως

1. Κατά τη διάρκεια του μεγάλου και καταστρεπτικού για τη βυζαντινή αυτοκρατορία εμφύλιου πολέμου (1341-1347) ολόκληρη η Μακεδονία κατακτήθηκε από τους Σέρβους του Στέφανου Δουσάν (βλ., αντί άλλων, τις συμβολές της Αγγελικής Λαΐου, στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ' [Εκδοτική Αθηνών, 1980], ιδίως σ. 152 επ., 175 επ.). Τα κανονιστικά μάλιστα χρυσόβουλλα του Δουσάν, γραμμένα στα ελληνικά, που αφορούν στα μοναστήρια του Αγίου Όρους, όχι μόνον επικυρώνουν τα παλαιά προνόμια και τις ιδιοκτησίες τους, αλλά προβαίνουν και σε νέες παραχωρήσεις.

Σημαντικό είναι, όμως, ότι την εποχή αυτή η Μακεδονία και η Θράκη καταστράφηκαν από επιδρομές των Τούρκων που έρχονταν ως σύμμαχοι των εμπολέμων, κυρίως του Ιωάννη Καντακουζηνού, και επιδίδονταν σε λεηλασίες και εξανδραποδισμό των ντόπιων πληθυσμών, προετοιμάζοντας έτσι την οριστική κατάκτηση από τους Οθωμανούς.

Στη δύσκολη αυτή περίοδο ο τότε Ηγούμενος της Ι. Μονής Βατοπαιδίου Γρηγόριος, αναγνωρισμένη πνευματική προσωπικότητα της εποχής του, προσπάθησε να μειώσει τις επιπτώσεις για τη Μονή. Έτσι από τον Ιωάννη ΣΤ' Καντακουζηνό, που τελικώς εξήλθε νικητής του εμφυλίου, πέτυχε την παραχώρηση της Μονής της Ψυχωσώστριας στην Κωνσταντινούπολη για τη διαμονή των Βατοπαιδινών στις επισκέψεις τους στη Βασιλεύουσα, αλλά και από τον Στέφανο Δουσάν πέτυχε την επικύρωση των κτημάτων της Μονής και την προστασία τους από τους ζουπάνους, τους Σέρβους δηλ. διοικητές (βλ. διεξοδικώς N. Οικονομίδη, «*Βυζαντινό Βατοπαίδι κ.λπ.*», όπ. π., σ. 49 επ.).

2. Συνεχιστές της πολιτικής του Στέφανου Δουσάν ήταν και οι διάδοχοί του. Μεταξύ αυτών και ο δεσπότης Ιωάννης Ούγκλεσης (Ugleša). Από την εποχή του τελευταίου σώζονται δύο ιδιαίτερος σημαντικά έγγραφα που αφορούν στην Ι. Μονή Βατοπαιδίου:

i. Ορισμός του Ιωάννη Ούγκλεση (Ugleša) του έτους 1369 μ. Χ. (έκδοση Al. Soloviev - VI. Mošin, *Diplomata graeca regum et imperatorum Serviae* [= *Fontes Rerum Slavorum Meridionalium*, VI.I], Beograd 1936, αριθ. XXXVII: σ. 280 επ., ιδίως 282).

Με τον ορισμό του αυτόν ο δεσπότης Ιωάννης ο Ούγκλεσης, μετά από αίτημα του τότε Ηγουμένου Θεοδοσίου και των μοναχών της Ι. Μονής Βατοπαιδίου, «χαρίζει» ετησίως ποσότητα 120 υπερπύρων «από της λίμνης της Πορούς, ώστε λαμβάνειν αυτήν κατ' έτος από της δηλωθείσης λίμνης, ψυχικής σωτηρίας ένεκεν» (στίχ. 11-20' για τον λόγο της δωρεάς αυτής βλ. Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, «"Μνημόσυνα"-Ψυχικά" και η Εξάβιβλος του Κ. Αρμενοπούλου», στου ίδιου, *Ζητήματα βυζαντινού και εκκλησιαστικού δικαίου*, τ. II, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2008, σ. 381 επ.)

ii. Χρυσόβουλλος λόγος του (σέρβου δεσπότη) Ιωάννη Ούγκλεση (Ugleša) του έτους 6879 (1371 μ. Χ.) (έκδ. Al. Soloviev - VI. Mošin, *Diplomata graeca regum et imperatorum Serviae*, όπ. π., αριθ. XXXVIII: σ. 284 επ., ιδίως 286-287).

Με τον χρυσόβουλλο αυτό λόγο του ο δεσπότη Ιωάννης ο Ούγκλεσης «ευεργετεί» την «μεγάλην και λαμπράν» Ι. Μονήν Βατοπαιδίου και «προστάσσεται και ορίζει, ως αν κατέχωσιν από γε του νυν και εις το εξής το κατά την λίμνην της Πορούς ευρισκόμενον βιβάριον ... τέλειον και ολόκληρον μετά πάσης της αρχαίας αυτού προνομής και περιοχής αυτού και της εκ παντός γένους θαλαττίας αλιείας...» (στίχ. 18-23' πρβλ. Νικολάου Λ. Κυνηγοπούλου, *Άγιος Νικόλαος. Το μετόχι της Ι. Μονής Βατοπαιδίου στο Πορτολάγος Ξάνθης*, Διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 58 επ.).

III. Περίοδος της οθωμανικής κυριαρχίας

1. Μετά από τη μάχη της Μαρίτζας (1371) κατέρρευσε η σερβική εξουσία στη Μακεδονία. Όμως, παρά τις προσπάθειες του Μανουήλ Παλαιολόγου, οι Οθωμανοί κατέλαβαν το 1383 τις Σέρρες και το 1387 τη Θεσσαλονίκη. Το Άγιον Όρος

κατόρθωσε παρά ταύτα, πριν ακόμη οι Οθωμανοί φθάσουν στην περιοχή, σε συνεννόηση με τους Σουλτάνους, να διατηρήσει την περιουσία του και να περάσει ομαλά κάτω από την οθωμανική κυριαρχία (βλ. ιδίως N. Oikonomidès, «*Monastères et moines lors de la conquête ottomane*», *Südost - Forschungen* 35 [1976], σ. 1-10· πρβλ. Peter Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken*, τ. Ι, Wien 1975, σ. 473).

Με τον τρόπο αυτό, όταν το 1423/1424 το Άγιον Όρος πέρασε οριστικώς στην οθωμανική αυτοκρατορία, η νέα πολιτική αρχή διατήρησε τόσο το αυτοδιοίκητο των Ι. Μονών όσο και τα κυριαρχικά δικαιώματα και προνόμια στα μετόχια τους (βλ. Κρίτωνος Χρυσοχοΐδη, «*Από την οθωμανική κατάκτηση ως τον 20ο αιώνα*», στον τόμο: *Ι. Μ. Μονή Βατοπαιδίου*, όπ. π., σ. 54 επ.· πρβλ. και N. Οικονομίδη, «*Βυζαντινό Βατοπαίδι κ.λπ.*», όπ. π., σ. 52-53).

Παραλλήλως οι μοναχοί του Αγίου Όρους ζήτησαν και πέτυχαν από πολύ ενωρίς την έκδοση επικυρωτικών των δικαιωμάτων και των προνομίων τους «*φερμανίων*», διαταγών δηλ. που εκδίδονταν στο όνομα του Σουλτάνου και έφεραν την «*τουγρά*» (tuğra), το ειδικό σήμα με το όνομά του και το όνομα του πατέρα του (βλ. Βασίλη Δημητριάδη, «*Τα τουρκικά έγγραφα του Αγίου Όρους και η σημασία τους*», στον τόμο: *Το Άγιον Όρος. Χθές - σήμερα - αύριο* [= Μακεδονική Βιβλιοθήκη, 84], Θεσσαλονίκη 1996, σ. 81 επ, 90 και του ίδιου, «*Το τουρκικό αρχείο*», στον τόμο: *Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου*, τ. Β΄, Άγιον Όρος 1996, σ. 627 επ., ιδίως σ. 628).

Δεν είναι ασφαλώς καθόλου τυχαίο ότι στο αρχείο της Ι. Μονής Βατοπαιδίου απόκειται *φερμάνι* του Σουλτάνου Μουράτ Β΄ (1412-1451), χρονολογημένο στις 9 Απριλίου 1430, λίγες δηλ. μόλις ημέρες μετά από την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Οθωμανούς, με το οποίο ο Σουλτάνος ανανεώνει τα προγενέστερα φερμάνια του πατέρα του Μεχμέτ Α΄ (1413-1421) και του παππού του Βαγιαζίτ Α΄ (1389-1402) και αναγνωρίζει τις ιδιοκτησίες και τα μετόχια των Ι. Μονών του Αγίου Όρους, παραχωρεί φορολογικές απαλλαγές και απαγορεύει την καταπίεσή τους από μέρους αξιωματούχων και στρατιωτικών σωμάτων.

2. Μετά από την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (1453), όπως είναι γνωστό, ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής παραχώρησε στον τότε Πατριάρχη Γεννάδιο Σχολάριο τα λεγόμενα «*προνόμια*» (βλ. αντί πολλών N. Π. Ελευθεριάδου, *Ανατολικάί Μελέται*, τόμ. Α΄: *Τα προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, εν Σμύρνη 1909· Νικ. Ι.

Πανταζοπούλου, «Τινά περί της εννοίας των “προνομίων” επί Τουρκοκρατίας», Αρχεῖον Ἰδιωτικῆς Δικαίας 10 (1943) 449 επ.· του ἰδίου, «Τα “προνόμια” ὡς πολιτιστικός παράγων εἰς τὰς σχέσεις Χριστιανῶν-Μουσουλμάνων», Επιστημονικὴ Επετηρὶς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οικονομικῶν Επιστημῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. ΙΘ΄: Ἀντιχάρισμα στὸν Ν. Ι. Πανταζόπουλο, τεύχ. Γ΄, σ. 23 επ.).

Ὁ ἰσλαμικὸς νόμος ἀναγνῶριζει στους Χριστιανούς καὶ τοὺς Ἰουδαίους (*κιταμπή*, δηλ. βιβλικοί, οπαδοί τῶν Γραφῶν), μία ἰδιαίτερη θέση ἐντὸς τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου. Εἶναι ὑποτελεῖς (ραγιάδες) καὶ καταβάλουν μεταξύ ἄλλων τὸν κεφαλικὸ φόρο (τζιζιέ) καὶ τὸν ἐγγειο φόρο (χαράτζι), ποὺ ἐμπεριέχουν τὴν ἐννοία τῆς κυριαρχίας τοῦ Ἰσλάμ ἐπὶ τῶν «*οπαδῶν τῶν Γραφῶν*» καὶ τῆς *κατώτερης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς θέσεως* ποὺ κατέχουν αὐτοί σὲ μία ἰσλαμικὴ χώρα. Συνεπῶς, τὰ *προνόμια*, τὰ ὁποῖα παραχώρησε ὁ Πορθητὴς στὸ Πατριαρχεῖο, δὲν ἦταν ἀπλῶς ἡ ἀπόρροια κάποιου πολιτικοῦ σχεδιασμοῦ, ἀλλὰ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ καθεαυτοῦ τοῦ ἱεροῦ Ἰσλαμικοῦ Νόμου, ὅπως εἶχε ἄλλωστε *ἤδη* ἐφαρμοστεῖ καὶ ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν τῶν βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν ποὺ εἶχαν ἤδη κατακτηθεῖ, πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀλωση τῆς Βασιλεύουσας, ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους (Ἀραβες ἢ Τούρκους), ὅπως ἡ Ι. Μονὴ Σινά, τὸ Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων καὶ τὸ Ἅγιον Ὅρος (πρβλ. Ν. Π. Ἐλευθεριάδου, *Τὰ προνόμια κ.λπ.*, ὅπ. π., σ. 57 επ., 70 επ., 97 επ. καὶ *passim*).

Στὰ προνόμια περιλαμβάνονταν τόσο ἡ ἀναγνώριση καὶ προστασία τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ μοναστηριακῆς περιουσίας, ἡ ὁποία ἦταν ἀναπαλλοτρίωτη, ὅσο καὶ ἡ *δικαστικὴ καὶ διαιτητικὴ* ἀρμοδιότητα τοῦ Πατριάρχου σὲ «*κρισολογίες*», δηλ. διαφορές παντός εἶδους, ἀκόμη καὶ ἐμπράγματος καὶ ποινικοῦ δικαίου (βλ. Ν. Π. Ἐλευθεριάδου, *Τὰ προνόμια κ.λπ.*, ὅπ. π., σ. 195 επ., 213 επ.· Πανταζοπούλου, «*Τινά περί της εννοίας των “προνομίων” κ.λπ.*», ὅπ. π., σ. 463 επ.· του ἰδίου, «*Church and Law in the Balkan Peninsula during the Ottoman Rule*», Επιστημονικὴ Επετηρὶς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οικονομικῶν Επιστημῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. ΙΘ΄: Ἀντιχάρισμα στὸν Ν. Ι. Πανταζόπουλο, τεύχ. Γ΄, σ. 237-348, ἰδίως σ. 277 επ.).

Εξάλλου, μετὰ ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Παλαιστίνης τὸ 1517, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης θεωρήθηκε ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη *millet baschi* καὶ τῶν ἄλλων Πατριαρχείων. Με τὴν ιδιότητα αὕτη ὁ Πατριάρχης συνέχισε τὴν πολιτικὴ παράδοση τοῦ Βυζαντίου οὕτως, ὥστε ἡ Ἐκκλησία ὑποκατέστησε γιὰ τοὺς

υπόδουλους Έλληνες την κρατική εξουσία, ο ίδιος δε ο Πατριάρχης κατέστη φορέας των νομοθετικών και δικαστικών αρμοδιοτήτων του βυζαντινού αυτοκράτορα (πρβλ. Χρυσούλας Καρυκοπούλου, *Το διεθνές καθεστώς του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα 1979, σ. 15 επ., 35 επ.).

3. Ενόψει αυτών των δικαιοδοσιών του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, έχει ιδιαίτερη σημασία για το υπό εξέταση ζήτημα σειρά εγγράφων που απόκεινται στο αρχείο της Ι. Μονής Βατοπαιδίου:

i. Τακρίριο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νεόφυτου Ζ΄ του έτους 1791 (έκδοση σε: *Υπόμνημα, Αγωγή, κ.λπ.*, όπ. π., σ. 19-20 = Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 236-237). Το έγγραφο αυτό, αντίγραφο μεταφράσεως του πρωτοτύπου, που είχε συνταχθεί στην τουρκική γλώσσα, απευθύνεται προς τον καπουτάν Χουσεΐν πασσά, ο οποίος ζήτησε από το Πατριαρχείο πληροφορίες για το ιδιοκτησιακό καθεστώς της «κατά την Αΐνον λίμνης Πορούς λεγομένης».

Ο Πατριάρχης, αφού εξέτασε τους τίτλους ιδιοκτησίας που προσκόμισε η Ι. Μονή Βατοπαιδίου και μάλιστα το χρυσόβουλλο του δεσπότη Ιωάννη του Ούγγλεση του έτους 1371, σε συνοδική διάσκεψη με την περί Αυτόν Ι. Σύνοδο, που απετελείτο από τους Μητροπολίτες Καισαρείας Γρηγόριο, Κυζίκου Αγάπιο, Εφέσου Σαμουήλ, Ηρακλείας Μεθόδιο, Νικομηδείας Γεράσιμο, Τυρνόβου Καλλίνικο, Προύσης Άνθιμο, Λαρίσης Μελέτιο και Ξάνθης Ναθαναήλ, αποφαίνεται ότι «*η ειρηνένη λίμνη εδόθη και εχαρίσθη τότε ως παντοτινή ιδιοκτησία του μοναστηρίου Βατοπαιδι ... ως κτήμα του αιώνιον...*» (πρβλ. Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 65 επ., 236 επ.).

ii. Συνοδική επιστολή του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριου Ε΄ της 17.8.1808 προς τον τότε Μητροπολίτη Ξάνθης Σεραφείμ (έκδοση σε: *Υπόμνημα, Αγωγή, κ.λπ.*, όπ. π., σ. 20-22 = Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 238-239). Το έγγραφο αυτό αποτελεί επίσημο αντίγραφο, επικυρωμένο από την Ι. Κοινότητα του Αγίου Όρους, σύγχρονο με το πρωτότυπο.

Ο Πατριάρχης σημειώνει ότι «*προ χρόνων αμνημονεύτων εστίν αφιερωμένη η τοποθεσία της λίμνης Πουρού και του Περιθεωρίου εις αυτό το ιερόν του Βατοπαιδίου μοναστήριον...*» και προτρέπεται και εντέλλεται τον τότε Μητροπολίτη Ξάνθης και Περιθεωρίου Σεραφείμ να μην παρακωλύει τους Βατοπαιδινούς πατέρες τόσο όταν απέρχονται «*εν καιρώ αλίας*» όσο και όταν επιτελούν «*τα ιερατικά υπουργήματα προς τους εν αυτή τη λίμνη διατρίβοντας χριστιανούς*».

iii. Πατριαρχικό και Συνοδικό επικυρωτικό Γράμμα του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριου Ε΄ της 17.8.1808 προς την Ι. Μονή Βατοπαιδίου (ανέκδοτο). Ο Πατριάρχης επικυρώνει τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα της Ι. Μονής επί *«του ιερού μονυδρίου του αγίου Γεωργίου μεθ' όλων των κτημάτων αυτού και πραγμάτων και αφιερωμάτων και γαιών, ακινήτων τε και κινητών»* και *«της λίμνης του Πουρού»*, η οποία *«είναι αφιέρωμα ... μεθ' όλης της περιοχής, ομοίως και την από καλάμων κατασκευασθείσαν εκεί εκκλησίαν του αγίου Νικολάου κτήμα εκπαλαιού και αφιέρωμα προς αυτό το Ιερόν μοναστήριον του Βατοπαιδίου»*.

iv. Παρεκβολή από τον Πατριαρχικό Κώδικα ΤΑ-11, αρ. 345, από 20.12.1909 (έκδοση σε: *Υπόμνημα, Αγωγή, κ.λπ.*, όπ. π., σ. 22 -23). Επίσημο επικυρωμένο αντίγραφο της πατριαρχικής γραμματείας που εξήχθη από έγγραφο καταστρωμένο στον εν λόγω κώδικα (ΤΑ-11) του Αρχείου του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως που αναφέρει και επαληθεύει τα δύο παραπάνω πατριαρχικά έγγραφα.

Τα έγγραφα αυτά (υπό στοιχεία ii, iii και iv) αναφέρονται και επιλύουν, όπως καθίσταται φανερό, αμφισβήτηση περί του ιδιοκτησιακού καθεστώτος της Λίμνης Πορούς ή Πουρούς και της περιοχής του Περιθεωρίου, που είχε δημιουργηθεί από την προβολή αξιώσεων από τον τότε Μητροπολίτη Ξάνθης Σεραφείμ, τον επιχώριο δηλ. επίσκοπο της περιοχής (βλ. διεξοδικώς Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 67 επ.).

Η διένεξη αυτή, παρά την παρέμβαση του Πατριάρχη, δεν φαίνεται να ομαλοποιήθηκε. Αντιθέτως, λόγω και της ρευστής πολιτικής και εκκλησιαστικής καταστάσεως, επακολούθησαν πράξεις (1812) που δικαίωσαν τον Μητροπολίτη Ξάνθης, πράγμα που οδήγησε σε νέα όξυνση των σχέσεων και ανάγκασαν την Ι. Μονή Βατοπαιδίου να επανέλθει και να ζητήσει και πάλι την παρέμβαση του Οικουμενικού Πατριάρχη. Έτσι εκδόθηκαν δύο ακόμη πατριαρχικά έγγραφα:

v. Σιγίλλιο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κωνστάντιου του έτους 1835. Πρόκειται για αντίγραφο, *«ίσον απaráλλακτον του πρωτοτύπου»*, σύγχρονο με το πρωτότυπο (έκδοση σε: Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 242-243).

Ο Πατριάρχης με την περί Αυτόν Ι. Σύνοδο, στην οποία μετείχαν οι Μητροπολίτες Εφέσου Χρύσανθος, Ηρακλείας Διονύσιος, Νικομηδείας Πανάρετος, Χαλκηδόνης Ιερόθεος, Σόφιας Παΐσιος και Σισανίου Λεόντιος, επαναβεβαιώνουν ότι το *«κατά την επαρχία της Ξάνθης ... βιβάριον της Πουρούς»* από αμνημονεύτων

χρόνων ανήκει με βασιλικό χρυσόβουλλο στην Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Βατοπαιδίου «*ως κτήμα και πράγμα και μετόχιον αυτής*» και απαγορεύουν στον εκάστοτε Μητροπολίτη Ξάνθης να απαιτεί «*εμβατίκιον*» και γενικώς να παρενοχλεί τους βατοπαιδινούς μοναχούς του μετοχίου αυτού.

vi. Σιγίλλιο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριου ΣΤ΄, του έτους 1839. Πρόκειται για πρωτότυπο και ανέκδοτο «*Πατριαρχικόν και Συνοδικόν Σιγγιλιώδες εν μεμβράναις Γράμμα*», που υπογράφει ο Πατριάρχης και οι συνοδικοί Αρχιερείς και τέμνει οριστικώς τη διαφορά της Ι. Μονής Βατοπαιδίου με τον τότε Μητροπολίτη Ξάνθης Ευγένιο για την λίμνη Πουρούς, το εκεί *βιβάριο* και την εκκλησία του Αγ. Νικολάου υπέρ της πρώτης (πρβλ. Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 96 επ.,).

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την εξέταση της υποθέσεως, η περί τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ι. Σύνοδος, αποτελούμενη από τους Μητροπολίτες Εφέσου Άνθιμο, Ηρακλείας Διονύσιο, Νικομηδείας Άνθιμο, Δέρκων Ιερόθεο, Θεσσαλονίκης Μελέτιο, Πελαγονίας Γεράσιμο, Κισστενθλίου Αστέριο, Λήμνου Ιερώνυμο, Σκοπίων Γαβριήλ και Χαλκηδόνας Ιερόθεο, έλαβε υπόψη, πέραν των προσκομισθέντων και ήδη μνημονευθέντων προηγούμενως εγγράφων, για λόγους προφανείς, μαρτυρίες εργαζομένων «*ων ο μεν προ τεσσαράκοντα, ο δε προ τριάκοντα και άλλος επέκεινα των είκοσι χρόνων διατελούσιν ενδιατρίβοντες εν τω βιβαρίω*», ως επίσης του «*αρχιτέκτονος Γιαννάκη εκ Γκιουμουλτζίνας (= Κομοτηνή)*», ο οποίος εβεβαίωσε ενόρκως ότι την προ εξαετίας ανοικοδόμηση και ανακαίνιση της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου επιστάτησε με έξοδα των βατοπαιδινών πατέρων και όχι του Μητροπολίτη Ξάνθης.

Μάλιστα, προκειμένου να διασκεδασθούν οι οικονομικές απαιτήσεις του τότε Μητροπολίτη Ξάνθης και Περιθεωρίου, απαιτούντος «*εμβατίκιον*», αφενός μεν του δόθηκε η άδεια να τελεί κατ' έτος αρχιερατική λειτουργία και να «*εκβάλλει δίσκον εν αυτή επί των φιλοδωρείσθαι παρά των εν τω βιβαρίω δουλευόντων χριστιανών*», αφετέρου δε η Ι. Μονή Βατοπαιδίου κατέβαλε «*παραυτικά ... ποσότητα δύο χιλιάδων και πεντακοσίων γροσίων, δι' ής εξηργυρώθη ισόποσος αυλική ομολογία της Επαρχίας Ξάνθης*».

Κατά τα λοιπά, το επισημότερο «*Πατριαρχικόν και Συνοδικόν Σιγγιλιώδες εν μεμβράναις Γράμμα*» επαναβεβαιοί «*ότι η λίμνη και το βιβάριον της Πουρούς, ομοίως*

και η από καλάμων τότε συνισταμένη Εκκλησία, υπάρχουν αρχαία αφιερώματα της Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου, Χρυσοβούλλοις βασιλικούς ανατεθειμένα και ιεροίς επικυρωμένα θεσπίσασιν... υπό την ολοσχερή εξουσίαν και δεσποτείαν του Ιερού Μοναστηρίου του Βατοπαιδίου, ως ιδιοκτησία αυτού αναφαίρετος...». Ανάλογο Γράμμα απέστειλε ο Πατριάρχης και προς τον τότε Μητροπολίτη Ξάνθης με τα οποία του γνωστοποιούσε τις αποφάσεις αυτές (έκδοση σε: Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 250 επ.).

IV. Περίοδος της βουλγαρικής κατοχής και της διασυμμαχικής διοικήσεως

1. Η απελευθέρωση των περιοχών της Θράκης από τα νικηφόρα ελληνικά στρατεύματα κατά τους πολέμους 1912/1913 επέτρεψε την επανεγκατάσταση Βατοπαιδινών πατέρων στα ιχθυοτροφεία της λίμνης Μπουρού. Μετά από την υπογραφή όμως της Συνθήκης του Βουκουρεστίου στις 28.7/10.8.1913, με την οποία τερματίστηκε ο ελληνοβουλγαρικός πόλεμος, η δυτική Θράκη δόθηκε στους Βουλγάρους (βλ. για την περίοδο αυτή τις συμβολές της Κυριακής Μαμώνη, στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ' [Εκδοτική Αθηνών, 1978], σ. 89 επ., 94 επ.).

Οι Βούλγαροι, στο πλαίσιο της γενικότερης πολιτικής τους την εποχή εκείνη, λεηλάτησαν το μετόχιο της Ι. Μονής Βατοπαιδίου, εξεδίωξαν τους πατέρες και καρπώθηκαν τη λίμνη.

2. Με την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης του Νεϊγύ [Neuilly-sur-Seine] με τη Βουλγαρία στις 14/27.11.1919 οι Βούλγαροι εκδιώχθηκαν από την περιοχή και η διοίκηση της Δυτικής Θράκης δόθηκε στις συμμαχικές δυνάμεις. Η Ι. Μονή Βατοπαιδίου ευθύς αμέσως, με επιστολές της προς τον Υπουργό Οικονομικών στην Αθήνα (25.10.1919) και προς τον αρχηγό της ελληνικής στρατιάς κατοχής της Δυτικής Θράκης (Νοέμβριος 1919) που υπογράφει ο προηγούμενος της Μονής Αγαθάγγελος, προέβαλε και υποστήριξε τα δικαιώματα της Μονής επί της λίμνης και ζήτησε την αποκατάσταση των δικαίων της (βλ. Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 115 επ., 185 και 253 επ.).

Παρά ταύτα, η διασυμμαχική διοίκηση αποφάσισε να εκμισθώσει τα ιχθυοτροφεία στο Πόρτο-Λάγος και μάλιστα στις 1.3.1920 εξέδωσε διακήρυξη για δύο

δημοπρασίες που θα λάμβαναν χώρα στις 25.3.1920 και θα αφορούσαν η μεν πρώτη στην αποκλειστική αλιεία διάρκειας τριών ετών στα νταλιάνια Μπουρού - Καραππίσια - Ταουσαντζίκ, η δε άλλη στο δικαίωμα αλιείας κατά 20% για τρία έτη στη λίμνη Μπουρού Γκιολ και Κιορ Μπουγάς (βλ. διεξοδικώς Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 118 επ., ιδίως σ. 120 επ.).

Παραστάσεις της Ι. Μονής Βατοπαιδίου προς τον γάλλο στρατηγό Charpy, διοικητή της Δυτικής Θράκης, και η δήλωσή της ότι προσφερόταν να δώσει 5% επί πλέον από τον τελευταίο πλειοδότη της δημοπρασίας, ώστε να μην απωλέσει την εκμετάλλευση των ιχθυοτροφείων, είχαν ως αποτέλεσμα να κατακυρωθεί η δημοπρασία στη Μονή.

Η Ι. Μονή Βατοπαιδίου, εκ παραλλήλου, την ίδια ημέρα (30.3.1920) που έγινε η επίσημη εγκατάσταση δικαστικών αρχών στην Κομοτηνή, ζήτησε δικαστικώς να της αποδοθεί η κατοχή στη λίμνη, η οποία ανήκε σε αυτήν από αιώνες, κατά δε την ημέρα (15.4.1920) της υπογραφής του *cahier des charges* για την εκμίσθωση των ιχθυοτροφείων, με επιστολή της προς τις γαλλικές αρχές της Δυτικής Θράκης (βλ. Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 119-120) επιφυλάχθηκε για τα ιδιοκτησιακά δικαιώματά της επί της λίμνης. Η πρόσδοος όμως της υποθέσεως ενώπιον των δικαστηρίων ανεστάλη από το «ευτυχές γεγονός» του τερματισμού της διασυμμαχικής κατοχής και της αποδόσεως της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα και, συνεπώς, της παραπομπής του ζητήματος στις ελληνικές αρχές.

V. Περίοδος της ελληνικής πολιτείας

1. Τον Μάιο 1920, σύμφωνα με τη Συνθήκη του Σαν Ρέμο, η διασυμμαχική κατοχή τερματίστηκε και η Δυτική Θράκη αποδόθηκε στην Ελλάδα (βλ. Μαμώνη, όπ. π., σ. 94 επ.). Η απόδοση όμως στην Ελλάδα της Δυτικής Θράκης δεν συνδυάστηκε με την απόδοση και του μετοχίου της Ι. Μονής Βατοπαιδίου σε αυτήν από το Ελληνικό Δημόσιο, το οποίο κατέλαβε τη λίμνη και τα ιχθυοτροφεία και αμφισβήτησε την ιδιοκτησία της Μονής.

Προ αυτής της καταστάσεως η Ι. Μονή Βατοπαιδίου προσέφυγε με την από 1.5.1922 αγωγή της κατά του Ελληνικού Δημοσίου (βλ. το κείμενο της αγωγής σε Υπόμνημα, Αγωγή, κ.λπ., όπ. π., σ. 8-15 = Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 253-259), με την οποία ζητούσε να αναγνωρισθεί η κυριότητά της επί της λίμνης, του βιβαρίου και

του μονυδρίου του Αγ. Νικολάου, να διαταχθεί η αποβολή του Δημοσίου και η επανεγκατάσταση της Μονής.

Προς επίρρωση των απόψεών της, η Ι. Μονή Βατοπαιδίου επικαλέσθηκε και τις σχετικές υπέρ αυτής γνωμοδοτήσεις επιφανών νομομαθών της εποχής εκείνης (βλ. τις γνωμοδοτήσεις από 1.3.1922 των Κ. Πολυγένους - Γ. Στρέϊτ - Κ. Ράλλη - Δ. Παπούλια, Θέμις ΛΓ' [1922/23] 158-160 και από 26.1.1923 των Κ. Δ. Ρακτιβάν - Δ. Παπούλια - Δ. Δίγκα - Ν. Ν. Σαριπόλου - Κ. Μ. Ράλλη, Θέμις ΛΕ' [1924/25] 332-335, 349-351).

2. Η Ι. Μονή Βατοπαιδίου προέβη πάντως, λίγο μετά από την κατάθεση της αγωγής της, όπως αποδεικνύεται από τα έγγραφα του αρχείου της (βλ. Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 136 επ.) και σε συμβιβαστική πρόταση (25.5.1922) προσφέροντας στο Ελληνικό Δημόσιο κατά πλήρη κυριότητα δύο σημαντικά μετόχιά της στη Χαλκιδική, το κτήμα Σοφουλάρ, εκτάσεως 18.000 στρεμμάτων, το οποίο μάλιστα είχε αγοραστεί από την Ι. Μονή πριν από το 1908 με υπόδειξη της ελληνικής κυβερνήσεως για εθνικούς λόγους και το κτήμα του Αγίου Μάμαντος εκτάσεως 20.000 στρεμμάτων.

Πριν εκδικασθεί η υπόθεση, την αναγκαία πολιτική λύση έδωσε η κυβέρνηση του Αλ. Παπαναστασίου. Λίγες μόλις ημέρες μετά από τον σχηματισμό της κυβερνήσεως, με το υπ' αριθ. 2672/29.3.1924 εμπιστευτικό έγγραφο «*προς τον αντιπρόσωπον του Αγίου Όρους Πανοσ. κ. Ιγνάτιον Βατοπαιδινόν*» του Προέδρου της Κυβερνήσεως Αλ. Παπαναστασίου, προφανώς ως ασκούντος προσωρινώς και τα καθήκοντα του Υπουργού Εξωτερικών (βλ. Γραμματεία Υπουργικού Συμβουλίου, *Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1909-1996*, Αθήνα 1996, σ. 36' πρβλ. Αθ. Βερέμη στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ' [Εκδοτική Αθηνών, 1978], σ. 280 επ) και του επί της Γεωργίας Υπουργού Αν. Μπακάλμπαση, ανακοινώνεται, μεταξύ άλλων, η απόφαση «*ν' αποδοθή*» η λίμνη Μπουρού στο Πορτο-Λάγος στην Ι. Μονή Βατοπαιδίου υπό τον όρο τα μετόχια Σοφουλάρ και Άγιος Μάμας να περιέλθουν στην απόλυτη κυριαρχία του Κράτους και η Μονή να αναλάβει τη συντήρηση της Αθωνιάδος Σχολής.

Τέλος, γνωρίζεται ότι η απόφαση αυτήν είναι «*τελειωτική*» και παρακαλείται η Μονή να διαβιβάσει το ταχύτερον την κυβερνητική απόφαση στην Ι. Κοινότητα του Αγίου Όρους προκειμένου να υπογραφεί «*η καταρτισθισόμενη εν τω μεταξύ*»

σύμβαση (βλ. το πλήρες κείμενο σε Ι. Γ. Ηλιάκη, *Το ανοσιούργημα*, [Αθήναι 1925], σ. 13 επ.).

Τις προτάσεις της Κυβερνήσεως αποδέχθηκαν η Ι. Μονή Βατοπαιδίου με την από 3.4.1924 και η Ι. Κοινότητα με την από 4.4.1924 αποφάσεις τους και στη συνέχεια, με το υπ' αριθ. 25 από 5.4.1924 τηλεγράφημα προς το αρμόδιο Υπουργείο Εξωτερικών, γνώρισαν την αποδοχή της κυβερνητικής προτάσεως και απέστειλαν πληρεξουσίους για τα περαιτέρω (βλ. Ηλιάκη, όπ. π., σ. 15).

3. Αποτέλεσμα των διεργασιών αυτών υπήρξε στη συνέχεια η έκδοση, με βάση το από 25.3.1924 Ψήφισμα της Δ' εν Αθήναις Συντακτικής Εθνοσυνελεύσεως *«περί εκδόσεως Νομοθετικών διαταγμάτων κατά την διακοπήν των εργασιών της Εθνοσυνελεύσεως»*, του από 8.4.1924 Νομοθετικού Διατάγματος *«Περί εξουσιοδοτήσεως του Υπουργού της Γεωργίας να υπογράψει δύο συμβάσεις μετά της Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους και Ιεράς Μονής Βατοπεδίου περί παραχωρήσεως και εκμισθώσεως υπό του Δημοσίου διαφόρων αγροκτημάτων»* (Ε.τ.Κ. Α' 82/10.4.1924), το οποίο φέρει τις υπογραφές του Αντιβασιλέα Π. Κουντουριώτη και του Υπουργικού Συμβουλίου υπό τον Αλ. Παπαναστασίου.

Με το άρθρο 1 β' του εν λόγω νομοθετικού διατάγματος ο Υπουργός Γεωργίας εξουσιοδοτείται να υπογράψει *«μετά της εν Αγίω Όρει Ιεράς Μονής του Βατοπεδίου σύμβασιν οριστικής παραχωρήσεως και μεταβιβάσεως εις την κυριότητα του Δημοσίου των εν Χαλκιδική κειμένων δύο αγροκτημάτων (Μετοχίων) αυτής Αγίου Μάμαντος και Σοφουλάρ, επί ανταλλάγματι παραιτήσεως εκ μέρους του Δημοσίου πάσης αξιώσεως επί της εν Πορτολάγω της Ξάνθης λίμνης Μπουρού μετά των ιχθυοτροφείων αυτής παρά την νησίδα και τα στόμια της λίμνης κειμένων (Δαλλιάνη, Καραψέ, Ταουσαντζίκ κ.λ.π.), με τα ανέκαθεν γνωστά τούτων όρια αποδιδομένων τη αποκλειστική κατοχή της ειρηνένης Ιεράς Μονής και μεταβιβαζομένων εις αυτήν όλων των υπό του Δημοσίου ασκουμένων δικαιωμάτων, υπό τον πρόσθετον δε όρον, όπως η Μονή αύτη διά της αυτής συμβάσεως αναλάβει την υποχρέωσιν της συντηρήσεως, ιδία δαπάνη, της εν Αγίω Όρει Αθωνιάδος Ιερατικής Σχολής, κατά τα υπό του Υπουργείου των Εκκλησιαστικών κανονισθησόμενα»*.

Τέλος, ορίζεται ότι τους όρους αμφοτέρων των συμβάσεων *«θέλει κανονίσει»* ο Υπουργός της Γεωργίας, προφανώς εντός των ορίων της νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως.

4. Παρά τη ρητή νομοθετική πρόβλεψη για την υπογραφή των δύο συμβάσεων κατά τα συμφωνηθέντα, τελικώς υπεγράφη μόνο η πρώτη εξ αυτών, στην οποία περιλήφθηκε και η παραχώρηση στο Δημόσιο της χρήσεως των κτημάτων του Αγ. Μάμαντα και Σοφουλάρ της Ι. Μονής Βατοπαιδίου.

Για την υπογραφή της δεύτερης σύμβασης, το Δημόσιο άρχισε να δυστροπεί, να αναβάλλει, να κωλυσιεργεί και τελικώς να μεταφέρει το ζήτημα προς συνεννόηση μεταξύ Υπουργείου Εξωτερικών, Υπουργείου Γεωργίας και της νεοπαγούς τότε Υπηρεσίας Αεροπορικής Άμυνας (βλ. λεπτομέρειες σε Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 139 επ.). Προκειμένου η Ι. Μονή Βατοπαιδίου να εξέλθει από τη διελκυστίδα αυτή, προσέφυγε τελικώς ενώπιον του Συμβουλίου Επικρατείας κατά του Υπουργού Γεωργίας προσβάλλουσα την άρνησή του να προβεί σε εκτέλεση οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας.

Το Σ.τ.Ε. με την υπ' αριθ. 41/1929 απόφαση της Ολομελείας του (εισηγητής: Σύμβουλος Ν. Κολυβάς), επισημαίνοντας και ότι αντιτίθεται στην «έννοια της καλής διοικήσεως» το γεγονός, ότι «το Δημόσιον απέκτησε κατ' ουσίαν τα παρά του Αγίου Όρους και της Μονής Βατοπαιδίου υποσχεθέντα ανταλλάγματα, τα οποία δεν προσφέρεται καν να επιστρέψη ή κατ' άλλον τρόπον να διακανονίση», δέχθηκε ομοφώνως την προσφυγή της Ι. Μονής και κάλεσε τον Υπουργό Γεωργίας να προβεί στον καθορισμό των όρων και να υπογράψει τη δεύτερη σύμβαση που προβλέπεται από το Ν.Δ. της 8.4.1924.

Υπό την πίεση της αποφάσεως του Συμβουλίου της Επικρατείας, η κυβέρνηση έστερξε τελικώς στην υπογραφή της σύμβασης, αφού, με τις υπ' αριθ. 20364/12.2.1930 και 60950/3.3.1930 αποφάσεις του, ο Υπουργός Γεωργίας καθόρισε τους όρους αυτής, των οποίων το περιεχόμενο ασφαλώς ερμηνεύεται και ελέγχεται στο πλαίσιο της νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως που παρείχε το Ν. Δ. της 8.4.1924.

Έτσι, στις 4.5.1930, ενώπιον του συμβολαιογράφου Αθηνών Δ. Ιατρίδη, υπεγράφη η υπ' αριθ. 2343 Σύμβαση μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου, εκπροσωπούμενου από τον Υπουργό Γεωργίας Κ. Σπυρίδη, και της (ακόμη τότε ιδιορρύθμου) Ι. Μονής Βατοπαιδίου, εκπροσωπούμενης από τον Προϊστάμενό της Γέροντα Ιγνάτιο Λαμπάκη, σε εκτέλεση του Ν.Δ. της 8.4.1924.

Με τη σύμβαση αυτή, η Ι. Μονή Βατοπαιδίου παραχώρησε και μεταβίβασε στο Δημόσιο *κατά πλήρη κυριότητα, νομή και κατοχή* τα δύο ιδιόκτητα αγροκτήματά της στη

Χαλκιδική, το Μετόχιο Σοφουλάρ και το Μετόχιο Αγ. Μάμας, παραιτήθηκε κάθε αξιώσεως για αποζημίωση για την κατάληψη των δύο αυτών κτημάτων της από το Δημόσιο, ήδη από του έτους 1924, καθώς και από την αγωγή της, της 1.5.1922, κατά του Δημοσίου. Το Δημόσιο, εξ ετέρου, «εις αντάλλαγμα», «αποδίδει εις την αποκλειστικήν κατοχήν της Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου την εν Πορτολάγω Ξάνθης λίμνην Μπουρού μετά των ιχθυοτροφείων αυτής των παρά την νησίδα και τα στόμια της Λίμνης κειμένων (Δαλλιάνη, Καραψέ, Ταουσαντζίκ κ.λπ.), ... του Δημοσίου διατηρούντος αμείωτα τα δημοσίου δικαίου δίκαια» επ' αυτής.

Συνεπώς, όπως αβιάστως προκύπτει από το ίδιο το κείμενο της κατ' εφαρμογή του Ν.Δ. της 8.4.1924 συμβάσεως, το Δημόσιο παραιτήθηκε από τα δικαιώματα που τυχόν ασκούσε στην επίδικη περιοχή και πάντως όχι από δικαίωμα κυριότητας, το οποίο άλλωστε δεν είχε, έτσι, ώστε η Ι. Μονή Βατοπαιδίου να ασκεί ανενόχλητη και την κατοχή στην περιοχή, της οποίας είχε ήδη την κυριότητα.

5. Τη σύμβαση αυτή κατήργησε η Δικτατορία Κονδύλη, με αναγκαστικό νόμο της 16.11.1935 (Ε.τ.Κ. Α' 568), που υπογράφει ο «Αντιβασιλεύς» Γ. Κονδύλης, με τον οποίο ορίζεται ότι από 1.3.1936 και εφεξής η ιχθυοτροφική εκμετάλλευση της λίμνης Μπουρού θα γίνεται «δι' ενοικιάσεως βάσει πλειοδοτικής δημοπρασίας ενεργουμένης συμφώνως προς τας ισχύουσας εκάστοτε διατάξεις περί ενοικιάσεως λιμνών και ιχθυοτροφείων» (άρθρο 1). Στις 7/16.8.1940 εκδόθηκε και το εκτελεστικό διάταγμα που προβλεπόταν από το άρθρ. 2 του αναγκαστικού αυτού νόμου και αφορούσε τη συντήρηση της Αθωνιάδος Σχολής.

Με το Ν.Δ. 271/1941 «Περί αυθεντικής ερμηνείας του από 8/10 Απριλίου 1924 Ν.Δ. "περί εξουσιοδοτήσεως του Υπουργού της Γεωργίας να υπογράψη δύο συμβάσεις μετά της Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους και Ιεράς Μονής Βατοπεδίου περί παραχωρήσεως κ.λπ".» [Ε.τ.Κ. Α' 234] ορίσθηκε ότι η αληθής έννοια των διατάξεων αυτού είναι ότι αναγνωρίσθηκαν επί της λίμνης Μπουρού και των ιχθυοτροφείων της τα «υφιστάμενα δυνάμει χρυσοβούλλων απαράγραπτα δικαιώματα κυριότητος και αποκλειστικής εκμεταλλεύσεως της εν Αγίω Όρει Ιεράς Μονής Βατοπεδίου, η δε μεταξύ ταύτης και του Δημοσίου εκκρεμής δίκης επί της από 1 Μαΐου 1922 αγωγής της πρώτης κατ' αυτού, κατηργήθη, του Δημοσίου παραιτηθέντος πάσης αξιώσεως επί της λίμνης και των ιχθυοτροφείων...» (άρθρο 1).

Με το ίδιο νομοθετικό διάταγμα καταργήθηκαν όλες οι διατάξεις της υπ' αριθ. 2343 συμβάσεως του 1930 που θεωρήθηκαν αντίθετες προς το Ν.Δ. της 8.5.1924, καθώς επίσης ο αναγκαστικός νόμος της Δικτατορίας Κονδύλη (άρθρα 2 και 3). Το ερμηνευτικό αυτό Ν.Δ. 271/1941 καταργήθηκε, όμως, με το άρθρο 9 του Α.Ν. 476/1945 «Περί ρυθμίσεως ενοικιάσεων ιχθυοτροφείων» (Ε.τ.Κ. Α' 192).

Επί κυβερνήσεως Σ. Βενιζέλου, με εισήγηση του τότε Υφυπουργού Οικονομικών Κων. Μητσοτάκη, ψηφίσθηκε ο Α.Ν. 1924/1951 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του από 16/19 Νοεμβρίου 1935 Αναγκ. Νόμου» (Ε.τ.Κ. Α' 243). Ο νόμος αυτός που βελτίωνε τη νομοθεσία της δικτατορίας Κονδύλη, απέδιδε στην Ι. Μονή Βατοπαιδίου το 60% των μισθωμάτων της λίμνης.

Για την πληρότητα της αναπτύξεως σημειώνεται, τέλος, ότι στην ίδια φιλοσοφία της καταβολής ποσοστών επί των μισθωμάτων της λίμνης Μπουρού/Βιστωνίδας προς την Ι. Μονή Βατοπαιδίου κινήθηκαν το Ν.Δ. 420/1970 (Ε.τ.Κ. Α' 27) και ο Ν. 1740/1987 (Ε.τ.Κ. Α' 221) που ακολούθησαν.

Β'. Στο δεύτερο ερώτημα

Η απόκτηση περιουσιακών στοιχείων από τις μοναστικές αδελφότητες, ήδη από του πρώτους αιώνες του μοναχισμού, αποσκοπούσε στην κάλυψη των αναγκών και στην εξυπηρέτηση του προορισμού των μονών.

Κατά κύριο λόγο τα περιουσιακά στοιχεία των μοναστικών καθιδρυμάτων, μετά την κάλυψη των δαπανών για τη συντήρηση των μοναχών, οι οποίοι, ιδίως σε μεγάλα μοναστικά συγκροτήματα, όπως στο Άγιον Όρος, ανέρχονταν σε πολλές εκατοντάδες ανά μονή, των δαπανών για την τέλεση της λατρείας, των δαπανών για τη φιλοξενία και των δαπανών για τη συντήρηση και βελτίωση των κτιριακών εγκαταστάσεων, απέβλεπαν πρωτίστως στη εξυπηρέτηση έργων φιλανθρωπίας και κοινωνικής γενικότερα πρόνοιας (βλ. διεξοδικώς Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, *Το δίκαιον της μοναστηριακής περιουσίας από του 9^{ου} μέχρι και του 12^{ου} αιώνα*, Διδ. Διατριβή, Αθήναι: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1979, § 37 επ.: σ. 239 επ.).

Τούτο ίσχυσε και για τις Ι. Μονές του Αγιωνύμου Όρους κατά τους δέκα και πλέον αιώνες της υπάρξεώς του. Και στις περιπτώσεις αυτές, για την απόκτηση περιουσιακών δικαιωμάτων εφαρμόζονταν κατ' αρχήν οι κανονιστικές εκείνες

διατάξεις που ίσχυαν για την απόκτηση ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων από εκκλησίες, μονές και ευαγή καταστήματα σε κάθε ιστορική περίοδο.

I. Περίοδος του ρωμαϊκού / βυζαντινού δικαίου

1. Βασικό, ίσως τον σημαντικότερο, συντελεστή στη δημιουργία της καθόλου μοναστηριακής περιουσίας, ιδίως της ακίνητης, αποτέλεσαν οι δωρεές, ως παράγωγος τρόπος κτήσεως κυριότητας. Και μάλιστα όχι μόνο με την έννοια της συμβάσεως, που αποσκοπεί στη μεταβίβαση κυριότητας, αλλά γενικότερα με την έννοια κάθε «εξ ελευθεριότητος» παροχής (βλ. αντί άλλου I. Μ. Κονιδάρη, *Το δίκαιον της μοναστηριακής περιουσίας κ.λπ.*, όπ. π., § 11: σ. 54 επ.).

Στις τάξεις των *δωρητών* προς τις μοναστικές αδελφότητες αντικατοπτριζόταν κυριολεκτικώς ολόκληρη η κοινωνική πυραμίδα, από τον αυτοκράτορα μέχρι τον τελευταίο πολίτη της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ποικιλία εμφάνιζε και το *αντικείμενο* των δωρεών. Για την καλύτερη κατανόηση των ζητημάτων θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι την εποχή εκείνη οι εκτάσεις γης που δωρίζονταν στους μοναχούς δεν είχαν, κατά κανόνα, κάποια «εμπορική αξία», με τη σημερινή σημασία του όρου. Αντιθέτως, κατά κανόνα, επρόκειτο για απομακρυσμένους, έρημους και δυσπρόσιτους τόπους, οι οποίοι, και για τον λόγο αυτό, προσφέρονταν προς εγκατάσταση μοναστών.

Προκειμένου για τις αυτοκρατορικές δωρεές, σε πολλές περιπτώσεις επρόκειτο για τεράστιες εκτάσεις γης, σύνολα περιουσιακών στοιχείων, γνωστά με τους τεχνικούς όρους «χωρία» και «προάστεια», ή ακόμη και για νησιά ολόκληρα. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις της τελευταίας κατηγορίας αποτελούν, προχείρως, οι δωρεές της νήσου Νέοι, της νήσου Λέρου, της νήσου Πάτμου, της νησίδος των Λειψών, της νησίδας Φαρμακός, από βυζαντινούς αυτοκράτορες προς διάφορες μονές (βλ. λεπτομέρειες σε I. Μ. Κονιδάρη, *Το δίκαιον της μοναστηριακής περιουσίας κ.λπ.*, όπ. π., § 11: σ. 63 επ., με πλούσιες παραπομπές στις πηγές· πρβλ. προσφάτως και Γ. Σ. Αποστολάκη, *Οι αυτοκρατορικές δωρεές στην I. Μονή Πάτμου και η νομική αξία των «χρυσόβουλων λόγων»*, [Κατερίνη 2002], ιδίως σ. 137 επ.).

Τέλος, όσον αφορά τον *τύπο* των δωρεών, ειδικώς οι αυτοκρατορικές δωρεές προς τις μοναστηριακές αδελφότητες, όπως άλλωστε και οι πάσης φύσεως κρατικές επιχορηγήσεις και προνόμια, περιβάλλονταν κατά κανόνα τον τύπο του

χρυσοβούλλου λόγου, ονομασία που έλαβαν τα έγγραφα αυτά ως εκ της εξωτερικής μορφής τους (βλ. αντί άλλων Franz Dölger - Johannes Karayannopoulos, Byzantinische Urkundenlehre. I. Die Kaiserurkunden [= Handbuch der Altertumswissenschaft, XII.3.3.1], München 1968, σ. 117 επ., 129 επ.). Το πρωτότυπο των πράξεων αυτών εδίδετο στους δικαιούχους, «εις ασφάλειαν» αυτών, προκειμένου ακριβώς να επιδεικνύεται σε περίπτωση αμφισβήτησεως, ιδίως στους κρατικούς αξιωματούχους και τους εισπράκτορες των φόρων (βλ. Ι. Μ. Κονιδάρη, Το δίκαιον της μοναστηριακής περιουσίας κ.λπ., όπ. π., §11: σ. 73 επ. και § 36: σ. 224 επ., με πλούσιες παραπομπές στις πηγές και τη βιβλιογραφία).

Τέλος, ήταν πολύ σύνηθες οι ενδιαφερόμενοι να επιζητούν την ανανέωση των χρυσοβούλλων με σκοπό την επικαιροποίηση και καλύτερη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους, συνήθως όταν στον θρόνο ανερχόταν νέος αυτοκράτορας, συχνά όμως και προκειμένου να συμπεριληφθούν στις νέες πράξεις και άλλες δωρεές, φορολογικά ή άλλα προνόμια.

2. Οι τρεις αυτοκρατορικοί χρυσόβουλλοι λόγοι από τη βυζαντινή περίοδο που κατέχει και επικαλείται η Ι. Μονή Βατοπαιδίου και συγκεκριμένως του Νικηφόρου Γ΄ Βοτανειάτη του έτους 1080, του Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου του έτους 1329 και του Ιωάννη Ε΄ του Παλαιολόγου του έτους 1356, όπως επίσης και η δωρεά της Θεοδώρας Κομνηνής (βλ. πιο πάνω, υπό Α΄ Ι.2.i-iv), οδηγούν αβιάστως στο συμπέρασμα ότι η Ι. Μονή είχε στην κατοχή, νομή και κυριότητά της τις κτήσεις που αναφέρονται σε κάθε ένα από αυτά, πριν από την έκδοση του αντίστοιχου χρυσοβούλλου, στο οποίο για πρώτη φορά μνημονεύονται. Ενόψει της δεδομένης ιδιοκτησίας της Μονής στα «μετόχια» αυτά, η οποία, όπως καταδεικνύεται με τη δωρεά της Θεοδώρας Κομνηνής της Συναχερήνας (Ακροπολίτισσας), μπορεί να προέρχεται από παλαιότερες δωρεές άλλων προσώπων, παραχωρείται πλέον από τον αυτοκράτορα και η πλήρης φορολογική ατέλεια (*εξκουσεία*).

Είναι, μάλιστα, εξόχως χαρακτηριστική και αποδεικτική η φρασιολογία των αυτοκρατορικών εγγράφων και στις τρεις περιπτώσεις: α) Στο πρώτο χρυσόβουλλο: «ἐπὶ τοῖς προσούσι πέντε κτήμασι τη ειρημένη κατ' αυτούς μονή» (στίχ. 13). β) Στο δεύτερο χρυσόβουλλο: «*Ἡ γὰρ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος διακειμένη σεβασμία μονή της βασιλείας μου.. του Βατοπαιδίου... ἔσχε μεν καθάπαξ ἐφ' οἷς ἐκτήσατο κτήμασι δικαίωματα...*» (στίχ. 23-30)· «*ὅθεν και τη ισχύι και δυνάμει του παρόντος*

χρυσοβούλλου λόγου της βασιλείας μου καθέξει και νεμηθήσεται ταύτα η δηλωθείσα σεβασμία μονή εκτός πάσης και παντοίας επηρείας και διενοχλήσεως» (στίχ. 110-117). Στο τρίτο χρυσόβουλλο: *τα της τοιαύτης σεβασμίας μονής εν διαφόροις τόποις διακείμενα κτήματα», «τα προσόντα αυτή κτήματα...», «εις μόνιμον και διηνεκή την κατοχήν και κυριότητα κατέχειν και νέμεσθαι τα δηλωθέντα κατά μέρος εν διαφόροις τόποις κτήματα τους διαληφθέντας μοναχούς της σεβασμίας μονής της βασιλείας μου του Βατοπεδίου».*

Συνεπώς, στην περίοδο αυτή διαπιστώνεται ιδιοκτησιακό δικαίωμα της Ι. Μονής Βατοπαιδίου στα κτήματά της που αναφέρονται στα χρυσόβουλλα των βυζαντινών αυτοκρατόρων, ειδικώς δε και στο «*μετόχιον εις το Περιθεώριον*», το οποίο, όπως ήδη σημειώθηκε, τοποθετείται στο βόρειο μέρος της σημερινής λίμνης Βιστωνίδας, με ό,τι τούτο περιλάμβανε.

3. Το χρυσόβουλλο εξάλλου του Ιωάννη Ούγκλεση (Ugleša) του έτους 1371 συνιστά, χωρίς αμφιβολία, καθαρή δωρεά της λίμνης *Πορούς* (ή *Πουρούς* ή *Μπουρούς* σε άλλες περιόδους), η οποία ταυτίζεται με τη σημερινή λίμνη Βιστωνίδα (βλ. πιο πάνω, υπό Α' II.2.i-ii).

Ο σέρβος ηγεμών «*ευεργετεί*» την Ι. Μονή Βατοπαιδίου και «*ορίζει, ως αν κατέχωσιν από γε του νυν και εις το εξής το κατά την λίμνην της Πορούς ευρισκόμενον βιβάριον ... τέλειον και ολόκληρον μετά πάσης της αρχαίας αυτού προνομής και περιοχής αυτού...*» (στίχ. 16-22), στην οποία Ι. Μονή μόλις προ διετίας είχε προσφέρει και 120 *υπέρπυρα* (νομίσματα) από τα εισοδήματα της ίδιας λίμνης.

Συνεπώς, ακόμη και αν ήθελε υποθεθεί ότι το «*μετόχιον εις το Περιθεώριον*», δεν περιλάμβανε και «*την λίμνην της Πορούς*», από και με τον χρυσόβουλλο λόγο του Ιωάννη Ούγκλεση (1371) η Ι. Μονή Βατοπαιδίου αποδεικνύει πλήρη και ακώλυτη δεσποτεία επ' αυτής, επί του ιχθυοτροφείου και επί της γύρω από τη λίμνη περιοχής.

II. Περίοδος της οθωμανικής νομοθεσίας

1. Όπως τονίσθηκε κατά την απάντηση του πρώτου ερωτήματος (βλ. πιο πάνω, υπό Α' III.1) το Άγιον Όρος είχε έλθει σε συνεννόηση με τους Σουλτάνους και πέρασε ομαλώς υπό την οθωμανική κατοχή. Συνεπώς δεν είναι δυνατόν σοβαρώς να γίνει λόγος, εν προκειμένω, για πολεμική λεία (βλ. αντί άλλων N. Π. Ελευθεριάδου, *Ανατολικάί Μελέται*, τόμ. Α': *Τα προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, όπ. π., σ.

60-61' πρβλ. Ρακτιβάν - Παπούλια - Δίγκα - Σαριπόλου - Ράλλη, *Γνωμοδότησεις*, όπ. π., σ. 333 και Κ. Ραμιώτη, *Η Εκκλησία μέσα στην Ελληνική Πολιτεία*, Αθήνα 1977, σ. 178 επ.).

Σύμφωνα με το ισχύον στην επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δίκαιο και ειδικότερα σύμφωνα με τις περί βακουφίων διατάξεις του, η Εκκλησία με οποιαδήποτε μορφή καταστήματός της κατατασσόταν στα λεγόμενα ευαγή καθιδρύματα (*μουεσεσάτι χαηριγέ*) και μάλιστα στην πρώτη από τις δύο κατηγορίες ευαγών καθιδρυμάτων, εκείνη των προορισμένων για την παροχή ωφέλειας και σε πλούσιους και σε πτωχούς (βλ. αντί άλλων Ομέρ Χιλμή, *Βακουφικά διατάξεις*, μετάφραση στου Δ. Νικολαΐδου, *Οθωμανικοί Κώδικες, ήτοι συλλογή απάντων των νόμων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, τ. Β', εν Κωνσταντινουπόλει 1890, σ. 1261 επ., ιδίως ζήτημα 16ο σε συνδ. με ζήτημα 179ο: σ. 1264, 1328 αντιστοίχως και Ν. Π. Ελευθεριάδου, *Η ακίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκία*, εν Αθήναις 1903, σ. 75 επ.). Η αναγνώριση ικανότητας δικαίου στα ευαγή καθιδρύματα της Εκκλησίας ήταν τελείως άσχετη και ανεξάρτητη από τα θρησκευτικά πιστεύω των αφιερωτών, την εθνικότητα και την υπηκοότητά τους όπως επίσης από το είδος της αφιερώσεως (βλ. Ομέρ Χιλμή, *Βακουφικά διατάξεις*, όπ. π., ζητήματα 56ον, 57ον, 58ον: σ. 1275' πρβλ. Κ. Βαβούσκου, *Γνωμοδότησεις*, Αρμενόπουλος 26 [1972] 725 επ.).

Κατά τα ανωτέρω και οι Ι. Μονές που ήταν καθιδρυμένες στην Οθωμανική Επικράτεια λογίζονταν ως ευαγή ιδρύματα, αναγνωρίζονταν από την Οθωμανική εξουσία και το Ιερό Μουσουλμανικό Δίκαιο και εκπροσωπούνταν νομίμως ενώπιον αρχών και δικαστηρίων (βλ. Αρείου Πάγου 78/1902 Τμ. Β': Θέμις 13 [1902] 533 επ., ιδίως σ. 534 και Πολ. Πρωτοδικείου Καβάλας 120/1983: Επιθεώρηση Δικαίου του Δημοσίου, 1984, σ. 209 επ., 213 επ.).

Εξ αυτών όλων προκύπτει ότι κατά τις διατάξεις του οθωμανικού βακουφικού δικαίου αναγνωριζόταν γενικώς στα ευαγή καθιδρύματα ικανότητα δικαίου και τούτο παρά το γεγονός ότι το Οθωμανικό Δίκαιο δεν εγνώριζε την έννοια της νομικής προσωπικότητας. Τούτο είχε ως συνέπεια τα τυχόν αφιερούμενα στα καθιδρύματα αυτά ακίνητα περιουσιακά στοιχεία να φέρονται ως ανήκοντα σε φυσικά πρόσωπα, λ.χ. στους μοναχούς της μονής δείνα (βλ. για την εξέλιξη του θεσμού των νομικών ή ηθικών προσώπων κατά το Οθωμανικό Δίκαιο Μ. Καραβοκυρού - Δ. Φυτού, *Οθωμανικός κτηματικός κώδιξ, ήτοι συλλογή των περί ακινήτων νεωτέρων οθωμανικών νόμων μεθ' ιστορικής εξελίξεως και επεξηγηματικών σημειώσεων αυτών*, εν Κωνσταντινουπόλει

1913, σ. 35 επ.). Πάντως η ατέλεια αυτή ιάθηκε και τα ευαγή αυτά ιδρύματα αναγνωρίστηκαν και τυπικώς ως νομικά πρόσωπα με τον "περί ιδιοκτησίας Νομικών προσώπων επί ακινήτων (Γάϊρι Μενκουλέ)" νόμο της 22 Ρεββιούλ εββέλ 1331 / 11 Φεβρουαρίου 1328 (1913) (βλ. ιδίως άρθρ. 4 και 5, κατά μετάφραση των Μ. Καραβοκυρού - Δ. Φυτού, όπ. π. σ. 38 επ., όπου και η εισηγητική έκθεση του νόμου).

2. Εξάλλου τα αυτοκρατορικά χρυσόβουλλα, τα πατριαρχικά σιγγίλια, τα πατριαρχικά και συνοδικά γράμματα σε συνδυασμό με τα προνόμια που παραχωρήθηκαν στις εκκλησίες και τις μονές από τους Οθωμανούς κατακτητές και τα ανανεούμενα βεράτια των Σουλτάνων προς τον εκάστοτε Οικουμενικό Πατριάρχη, συνδυαζόμενα με διακατοχικές πράξεις συνιστούν τίτλους ιδιοκτησίας (πρβλ. Αν. Π. Χριστοφιλοπούλου, *Ελληνικόν εκκλησιαστικόν δίκαιον*, β' έκδ., Αθήναι 1965, σ. 62), ακόμη και αν δεν έχουν καταχωρηθεί στα βιβλία του αυτοκρατορικού κτηματολογίου στην Κωνσταντινούπολη, το οποίο άλλωστε εισήχθη το πρώτον επί του Σουλτάνου Σουλεϊμάν (1520-1566).

Η άποψη αυτή έχει γίνει δεκτή από τη νομολογία σε ανύποπτο χρόνο και όχι μεμονωμένως. Ενδεικτικώς:

α. Η Εφετείου Θεσσαλονίκης 155/1934 (Θέμις ΜΕ΄ [1934] 509-510), αναφερόμενη σε ιδιοκτησία Μονής στην περιοχή των *Νέων Χωρών*, απεφάνθη ότι χρυσόβουλλο του βυζαντινού αυτοκράτορα Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου του έτους 1300 και έτερο του σέρβου ηγεμόνα Ούγκλεση του έτους 1345, συνιστούν τίτλους κυριότητας για τη Μονή επί των επίδικων δασών, τα οποία το Δημόσιο *βία* είχε καταλάβει από του έτους 1924.

β. Η Εφετείου Δωδεκανήσου 22/1955 (σε Αποστολάκη, όπ. π., σ. 203 επ.) εθεώρησε ως νόμιμο τίτλο κυριότητας της Μονής Πάτμου σε ακίνητά της χρυσόβουλλο λόγο του αυτοκράτορα Αλέξιου Κομνηνού σε συνδυασμό με τα *προνόμια*, τα οποία ανανεώνονταν με τα *βεράτια* των Σουλτάνων προς τους εκάστοτε Πατριάρχες.

γ. Η Εφετείου Θεσσαλονίκης 68/1971 (Αρμενόπουλος 25 [1971] 491), έκρινε ότι ανήκει στην κυριότητα της Ι. Μονής Εικοσιφοινίσσης (νομού Σερρών) αγρός, με βάση τα σιγγίλια των Πατριαρχών Συμεών του Τραπεζουντίου και Μαξίμου των ετών 1474 και 1488.

δ) Η Πολυμελούς Πρωτοδικείου Βεροίας 265/1991 (Αρμενόπουλος 48 [1994] 29 επ.) έκρινε ότι ανήκει στην κυριότητα της Μητροπόλεως Βεροίας ακίνητο με βάση

φιρμάνιο του έτους 1320 (1905), που χαρακτήριζε μάλιστα τον χώρο ως ακίνητο ιδιόκτητο («μούλκι»).

ε) Εμμέσως πλην σαφώς, την ίδια θέση έλαβε και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.) στην απόφαση από 9.12.1994 επί της υποθέσεως *Ιερές Μονές κατά Ελλάδος* (Νομικό Βήμα 44 [1996] 287-305). Με την απόφασή αυτή, η οποία αφορούσε την περιέλευση στο Δημόσιο, με τον Ν. 1700/1987, του μεγαλύτερου μέρους της διαμφισβητούμενης μοναστηριακής περιουσίας, το Ε.Δ.Δ.Α. δέχθηκε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (δικαίωμα στην ιδιοκτησία), αλλά και του άρθρου 6 §1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και το Πολίτη (Ε.Σ.Δ.Α.), πράγμα που ανάγκασε την ελληνική πολιτεία σε ουσιαστική αναδίπλωση με το άρθρο 55 Ν. 2413/1996 προκειμένου να αποφύγει την καταδίκη της σε υπέρογκη χρηματική αποζημίωση (βλ. προχείρως Ιωάννου Μ. Κονιδάρη, *Ο νόμος 1700/1987 και η πρόσφατη κρίση στις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας*, Αθήνα: Α. Ν. Σάκκουλας, 1988 (ανατ. 1991), ιδίως σ. 85 επ., 199 επ.· του ίδιου, *Εγχειρίδιο εκκλησιαστικού δικαίου*, Αθήνα 2000, σ. 203 επ., ιδίως σ. 207 επ.).

Στην απόφασή του αυτή το Ε.Δ.Δ.Α. επισημαίνει και τονίζει το γεγονός ότι βυζαντινοί ή οθωμανικοί τίτλοι κυριότητας έχουν καταστραφεί, και ως εκ τούτου απαραίτητη καθίσταται η απόδειξη επικουρικώς της ιδιοκτησίας των Ι. Μονών με βάση τη χρησικτησία (όπ. π., σ. 287). Χαρακτηριστικώς μάλιστα τονίζει «*ότι οι Ιερές Μονές... έχουν ανά τους αιώνες συσσωρεύσει σημαντική ακίνητη περιουσία. Χωρίς αμφιβολία, έγγραφοι τίτλοι κυριότητας που αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έχουν χαθεί ή καταστραφεί*» (όπ. π., σ. 298· βλ. και Ραμιώτη, όπ. π., σ. 191 επ., 197 επ.).

3. Ενόψει των ανωτέρω, τα πατριαρχικά και συνοδικά έγγραφα (βλ. πιο πάνω, υπό Α' ΙΙΙ.3.ι-νι) που αφορούν στα δικαιώματα της Ι. Μονής Βατοπαιδίου επί της λίμνης Μπουρού (όπως κατά την Τουρκοκρατία ήταν γνωστή η λίμνη Βιστωνίδα) οδηγούν στο συμπέρασμα ότι και κατά την περίοδο αυτή η Μονή διατηρεί την πλήρη κυριότητα στη λίμνη, τα ιχθυοτροφεία αυτής και την περί αυτήν περιοχή.

Τούτο καταδεικνύεται ήδη στο *τακρίριο*, με το οποίο ο Πατριάρχης Νεόφυτος, το έτος 1791, απαντά σε σχετικό ερώτημα του Χουσεΐν πασσά και αποδέχεται και πιστοποιεί ότι τη λίμνη Πορούς «*Ιωάννης Δεσπότης ο Ούγκλεσης δέδωκεν αυτήν εις το*

Μοναστήρι του Βατοπαιδίου ως κτήμά του αιώνιον» (βλ. Υπόμνημα κ.λπ., όπ. π., σ. 20 = Κυνηγοπούλου, όπ. π., σ. 237).

Ιδίως όμως αναδεικνύεται από τα πατριαρχικά και συνοδικά γράμματα που αναφέρονται στη διένεξη μεταξύ της Ι. Μονής και των τότε Μητροπολιτών Ξάνθης και με τα οποία ο Πατριάρχης, βάσει των *προνομίων* του, προβαίνει στην επίλυση της διαφοράς και στην οριστική δικαιοκρισία της. Χαρακτηριστική είναι η διατύπωση του Πατριάρχη Γρηγορίου ΣΤ΄ στο «*Πατριαρχικόν και Συνοδικόν Σιγγιλιώδες εν μεμβράναις Γράμμα*» του 1839, με το οποίο οριστικώς καταλύεται η διένεξη, όπου επί λέξει σημειώνεται: «*οριζόμεθα και αποφαινόμεθα ίνα η ρηθείσα κατά το βιβάριον της Πουρούς κειμένη ιερά Εκκλησία του Αγίου Νικολάου υπάρχει και λέγεται και παρά πάντων γινώσκεται μετά πάντων των κτημάτων και πραγμάτων και αφιερωμάτων αυτής κινητών τε και ακινήτων... ιδιοκτησία τελεία, αναφαίρετος και αναπόσπαστος και πράγμα ίδιον του κατά το Αγίώνυμον Όρος του Άθωνος Ιερού και Σεβασμίου ημετέρου Πατριαρχικού και Σταυροπηγιακού Μοναστηρίου του Βατοπαιδίου...*»

III. Περίοδος της νεοελληνικής νομοθεσίας

1. Εν πρώτοις, θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι εφόσον, όπως σημειώθηκε ήδη, δεν είναι δυνατόν να γίνει λόγος για πολεμική λεία στην περίπτωση της κατακτήσεως των περιοχών, όπου η λίμνη Βιστωνίδα, από τις δυνάμεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν είναι δυνατόν να γίνει λόγος για πολεμική λεία ούτε προκειμένου για το βουλγαρικό κράτος που διεδέχθη την οθωμανική αυτοκρατορία ή/και για τη διασυμμαχική διοίκηση που για μικρό χρονικό διάστημα ανέλαβε τη διοίκηση της περιοχής.

Άλλωστε, όπως μαρτυρούν αδιάψευστα γεγονότα, που εκτέθηκαν ήδη πιο πάνω (βλ. υπό Α΄ IV), στην περίπτωση της βουλγαρικής κατοχής έλαβε χώρα δήωση του μετοχίου από τους βουλγάρους και εκδίωξη των βατοπαιδινών πατέρων διά της βίας των όπλων, στην περίπτωση δε της διασυμμαχικής διοικήσεως έλαβαν χώρα, αφενός επανεγκατάσταση, ευθύς αμέσως, των μοναχών στα ιχθυοτροφεία της λίμνης και αφετέρου γραπτές διαμαρτυρίες και παραστάσεις τόσο προς την κυβέρνηση των Αθηνών όσο και προς τη διασυμμαχική / γαλλική διοίκηση και τα δικαστήρια της Δυτικής Θράκης.

2. Το ελληνικό κράτος, εν τούτοις, ευθύς μετά την εγκατάστασή του στις περιοχές αυτές, δεν δέχθηκε τους παλαιγενείς τίτλους της Ι. Μονής Βατοπαιδίου επί της λίμνης Μπουρού, του *βιβαρίου* και της περί την λίμνη περιοχής. Και τούτο παρά τη διεθνή υποχρέωση της Ελλάδος, με βάση τη Συνθήκη των Αθηνών (14.11.1913), η οποία κυρώθηκε με τον Ν. ΔΣΙΓ΄/1913, που ρητώς προέβλεπε (άρθρ. 5 και 6) τον απόλυτο σεβασμό και το απαραβίαστο των μέχρι της καταλήψεως των «Νέων Χωρών» κεκτημένων δικαιωμάτων (βλ. προχείρως Γ. Π. Νάκου, «*Προϋποθέσεις ισχύος του οθωμανικού γαιοκτητικού καθεστώτος στις Νέες Χώρες μετά το 1912-1913 μέχρι σήμερα*», Ελληνική Δικαιοσύνη 31 [1990] 945 επ.).

Αντιθέτως, υποστήριξε την καινοφανή θεωρία, ότι, λόγω της ολιγόχρονης καταλήψεως της λίμνης από τον Σουλτάνο, εκδικούμενο τη συμμετοχή των Αγιορειτών στην ελληνική εθνεγερσία του 1821, η ακίνητη αυτή κτήση περιήλθε στην κατηγορία των *δημόσιων γαιών* (*arazi-i-emiriye*) και ως εκ τούτου τελικώς στο Ελληνικό Δημόσιο (βλ. ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας αυτής στις γνωμοδοτήσεις από 22.9.1921 του Ν.Σ.Κ. [Γ. Γεωργιάδης] προς το Υπουργείο Εθν. Οικονομίας, Θέμις ΛΕ΄ [1924/1925] 29-32 και από 27.6.1922 του τότε ειδικού Νομικού Συμβούλου στο Υπουργείο Γεωργίας Ν. Π. Ελευθεριάδη, Θέμις ΛΓ΄ [1922/1923] 314-320).

Αξίζει να σημειωθεί, προκειμένου να αποτελέσει μέρος της παρούσας γνωμοδότησεως, το δηκτικό σχόλιο των εκδοτών του έγκριτου νομικού περιοδικού της εποχής εκείνης, της «Θέμιδος» των Αδελφών Αγγελλοπούλων, οι οποίοι αναφερόμενοι στις γνωμοδοτήσεις αυτές έκαναν λόγο για «*νομικά σαβανοσένδονα*» και σημείωναν ότι το Δημόσιον της Ελλάδος «*φιλεί και τους άρπαγές του*» και «*κρυπτόμενον υπό την νομιμότητα της τουρκικής κτήσεως, και της διά αυτής εις αυτό, ως διάδοχον, περιελεύσεως, ζητεί να αφαιρέση, απ' αυτών των αγωνισθέντων, τα ένεκεν του απελευθερωτικού αγώνος αφαιρεθέντα απ' αυτών υπό του καθ' ου ο αγών δυνάστου*», ενώ είναι απολύτως σαφής ο διαχωρισμός μεταξύ της ατομικής περιουσίας του Σουλτάνου προς εκείνην του τουρκικού δημοσίου (Θέμις ΛΕ΄ [1924/1925] 29-32).

3. Ο κωδικοποιημένος οθωμανικός Νόμος περί Γαιών (*Kanunname-i-arazi*) της 7ης Ramazan 1274 (1858), που διατηρήθηκε σε ισχύ, με βάση τον Ν. 147/1914 «*Περί της εν ταις προσαρτωμέναις χώραις εφαρμοστέας Νομοθεσίας*» (Ε.τ.Κ. φ. 25), στις περιοχές των Νέων Χωρών «*που διατελούσαν τέως υπό την άμεση κυριαρχία του οθωμανικού κράτους*» και προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα μετά τους βαλκανικούς

πολέμους, ο οποίος στη συνέχεια επεκτάθηκε και στη Θράκη με το Ν.Δ. της 26.10.1923 «περί επεκτάσεως εις Θράκην πάντων ανεξαιρέτως των Ελληνικών αστικών νόμων» (Ε.τ.Κ. φ. 325), προβλέπει στο άρθρο 122 αυτού για τις «έκπαλαι» σε κάποια Μονή προσαρτημένες γαίες (βλ. προσφάτως Εφετείου Θράκης 267/1990: Αρμενόπουλος 46 [1992] 496 επ.).

Σύμφωνα, λοιπόν με το άρθρ. 122 του οθωμανικού περί Γαιών νόμου, οι *μοναστηριακές γαίες*, ανεξαρτήτως της κατατάξεώς τους από τη θεωρία στις γαίες καθαρής ιδιοκτησίας (*mülk*, *arazi-i-memlûke*), στις αφιερωμένες γαίες (*arazi-i-menkufe*) για θρησκευτικούς ή κοινωφελείς σκοπούς ή στις μοναστηριακές γαίες (βλ. για τις διακρίσεις διεξοδικώς Γεωργίου Π. Νάκου, *Το νομικό καθεστώς των τέως δημόσιων οθωμανικών γαιών. 1821-1912*, Θεσσαλονίκη 1984, ιδίως σ. 74 επ., όπου και πλούσιες παραπομπές στις πηγές και την παλαιότερη βιβλιογραφία) χαρακτηρίζονταν *αναπαλλοτρίωτες*, υπαγόμενες στην κυριότητα των Ι. Μονών, γαίες, οι οποίες, παρότι δεν εξουσιάζονταν με «ταπίον» (*tapu*), είχαν ιδιαίτερη προστασία (βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, *Μοναστηριακαί Γαίαι. Γαίαι και δάση ιερών Μονών Αγίου Όρους*, εν Αθήναις 1939, σ. 120 επ.΄ Φ. Γ. Φιλιππίδη, «*Το νομικόν καθεστώς των εν Ελλάδι κτημάτων των ιερών Μονών του Αγίου Όρους*», *Κληρονομία* 12 [1980] 329 επ., ιδίως σ. 339 επ.).

Η ακίνητη, λοιπόν, περιουσία των Ι. Μονών του Αγιωνύμου Όρους, το οποίο πρωτοστάτησε και στον υπέρ της εθνικής ανεξαρτησίας αγώνα, και ειδικώς εκείνη της Ι. Μονής Βατοπαιδίου επί της λίμνης Μπουρού και των παραλίμνιων εκτάσεων αυτής, *εξομοιωνόταν*, σύμφωνα με όσα πιο πάνω αναπτύχθηκαν, με βάση τις προνομιακές διατάξεις για το αναπαλλοτρίωτο της μοναστηριακής περιουσίας, με γαίες πλήρους κατά το οθωμανικό δίκαιο ιδιοκτησίας (*mülk*) (πρβλ. συμφώνους Ρακτιβάν - Παπούλια - Δίγκα - Σαριπόλου - Ράλλη, *Γνωμοδότησις*, όπ. π., σ. 334΄ Ν. Π. Ελευθεριάδη, *Μοναστηριακαί Γαίαι κ.λπ.*, όπ. π., σ. 120-122΄ Φιλιππίδη, όπ. π., σ. 343΄ Νάκο, *Το νομικό καθεστώς κ.λπ.*, όπ. π., σ. 78 επ.).

4. Πράγματι, η εκκλησιαστική και ειδικότερα η μοναστηριακή περιουσία από πολύ ενωρίς έχει κηρυχθεί αναπαλλοτρίωτη με διατάξεις τόσο της εκκλησιαστικής (βλ. κυρίως καν. 26 και 33 Καρχηδόνας, 24 Δ΄ Οικουμενικής, 49 Πενθέκτης [της εν Τρούλλω], 12 Ζ΄ Οικουμενικής) όσο και της πολιτειακής νομοθεσίας (βλ. κυρίως Νεαρά 120 Ιουστινιανού [έτ. 544] κεφ. 1-11 = Βασιλικά 5.2.1-13).

Ακριβέστερο είναι βεβαίως να γίνεται λόγος περί *κατ' αρχήν* ανεκποιήτου της μοναστηριακής περιουσίας, διότι η εκποίηση επιτρέπεται εξαιρετικώς, όταν συντρέχει εύλογη αιτία, άφευκτη ανάγκη ή προφανής ωφέλεια (βλ. από την πλούσια φιλολογία Jos. von Zhishman, *Das Stifterrecht in der morgenländischen Kirche*, Wien 1888 · A. Ferradou, *Des biens des monastères à Byzance*, Bordeaux 1896, ιδίως σ. 199 επ.· Κ. Μ. Ράλλης, *Το αναπαλλοτρίωτον της εκκλησιαστικής περιουσίας κατά το δίκαιον της ορθοδόξου ανατολικής εκκλησίας*, β' έκδ., εν Αθήναις 1903· Γ. Κρόντς, *Η εκκλησιαστική περιουσία κατά τους οκτώ πρώτους αιώνες*, Αθήναι 1935, ιδίως σ. 147 επ.· N. Milasch, *Το εκκλησιαστικόν δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας* (μετάφραση Μελετίου Αποστολοπούλου, εν Αθήναις 1906 [ανατ. Αθήναι 1970], σ. 761 επ.· Ι. Μ. Κονιδάρη, *Το δίκαιον της μοναστηριακής περιουσίας κ.λπ.*, όπ. π., σ. 254 επ.· του ίδιου, *Νομική θεώρηση των μοναστηριακών τυπικών*, β' έκδ., Αθήνα: Α. Ν. Σάκκουλας 2003, σ. 215 επ.).

Τούτο βεβαίως δεν σημαίνει απαγόρευση της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως από μέρους της Πολιτείας μοναστηριακών και γενικώς εκκλησιαστικών κτημάτων, αλλά αντιθέτως, ήδη από τα νομοθετικά κείμενα της βυζαντινής εποχής, μεταξύ των λόγων που επιτρέπουν την κατ' εξαίρεση εκποίηση εκκλησιαστικών ακινήτων καταλέγεται και η ανάγκη ή η ωφέλεια της Πολιτείας (βλ. ήδη Νεαρά 7 Ιουστινιανού, κεφ. 2 § 1 [έτ. 535]· πρβλ. Ρακτιβάν - Παπούλια - Δίγκα - Σαριπόλου - Ράλλη, *Γνωμοδότησις*, όπ. π., σ. 333).

Το αναπαλλοτρίωτο της μοναστηριακής περιουσίας στο νεότερο ελληνικό κράτος γνώρισε και συνταγματική κατοχύρωση, αφού ήδη από τα πρώτα ελληνικά συντάγματα κατοχυρώθηκαν συνταγματικώς οι ιεροί κανόνες. Η παλαιά έρις της θεωρίας και της νομολογίας για την συνταγματική ισχύ όλων των ιερών κανόνων ή μέρους μόνον εξ αυτών (βλ. αντί πολλών Ι. Μ. Κονιδάρη *Ιεροί Κανόνες και Σύνταγμα*, Ομιλία στον εορτασμό των Δικαστικών και Εισαγγελικών Ενώσεων (3.10.2003) επί τη μνήμη Αγ. Διονυσίου του Αρεοπαγίτου, Αθήνα 2004, σ. 28 επ., με περαιτέρω πλούσιες παραπομπές στη βιβλιογραφία και νομολογία) δεν έχει πλέον πρακτική σημασία.

Σήμερα γίνεται γενικώς δεκτό ότι συνταγματικώς κατοχυρώνονται όλοι οι ιεροί κανόνες με βάση προεχόντως τη διάταξη του άρθρου 13 § 2 Συντάγματος, διότι στα πλαίσια της θρησκευτικής ελευθερίας προστατεύεται και το εσωτερικό δίκαιο κάθε θρησκευτικής κοινότητας, άρα ασφαλώς και της επικρατούσας. Η θέση αυτή δεν

αντιβαίνει, αντιθέτως ενισχύεται από τη στερεότυπη διατύπωση του άρθρου 3 § 1 Συντάγματος, το οποίο δεν κάνει διάκριση μεταξύ δογματικών και διοικητικών κανόνων, αλλά αντιθέτως επιτάσσει την απαρασάλευτη τήρηση γενικώς των ιερών κανόνων (βλ. όλως προσφάτως και την Ολομ. Αρείου Πάγου 17/2008: Νομοκανονικά 2/2008 σ. 172 επ.).

5. Το ελληνικό δημόσιο, το οποίο στην περιοχή της Θράκης εμφανίζεται μετά από το 1920 (βλ. πιο πάνω, υπό Α' V), δεν θα μπορούσε, όμως, ούτε κτήση κυριότητας με χρησικτησία επί των εκτάσεων αυτών να επικαλεσθεί, αφού πάντως δεν θα μπορούσε να έχει συμπληρωθεί ο απαιτούμενος προς τούτο χρόνος νομής.

Ήδη από την Ιουστινιάνεια νομοθεσία καθιερώνεται η προνομιακή μεταχείριση της περιουσίας των εκκλησιών και των μονών με την παραγραφή των δικαιωμάτων τους μετά από παρέλευση χρόνου μεγαλύτερου του συνηθισμένου. Η ρύθμιση αυτή διατρέχει ολόκληρη τη βυζαντινή νομοθεσία (βλ. I. M. Κονιδάρη, *Το δίκαιον της μοναστηριακής περιουσίας κ.λπ.*, όπ. π., § 11: σ. 43 επ. με περαιτέρω παραπομπές στις πηγές και τη βιβλιογραφία) και εξακολουθεί, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 51 ΕισΝΑΚ, να είναι και σήμερα εφαρμοστέρο δίκαιο.

Η νεότερη ελληνική νομοθεσία μάλιστα σε μία προσπάθεια πληρέστερης διασφάλισης της ακίνητης μοναστηριακής περιουσίας καθιέρωσε με το άρθρο 21 του Ν.Δ. της 22.4/16.5.1926 *«Περί διοικητικής αποβολής από των κτημάτων της Αεροπορικής Αμύνης, περί απαγορεύσεως λήψεως προσωρινών μέτρων κατά του Δημοσίου και της Αεροπορικής Αμύνης κ.λ.π.»* (Ε.τ.Κ. Α' 155), που διατηρήθηκε σε ισχύ και μετά την εισαγωγή του ΑΚ σύμφωνα με το άρθρο 53 ΕισΝΑΚ, το απαράγραπτο των δικαιωμάτων σε ακίνητα του Δημοσίου, της Αεροπορικής Άμυνας και των Ι. Μονών.

Η διάταξη αυτή, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 1 του Ν. ΓΧΞ'/1910 *«περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί αποσβεστικής παραγραφής διατάξεων του ισχύοντος δικαίου»* και του Ν. ΔΞΗ'/1912 *«περί αναστολής παραγραφών, προθεσμιών και δικαστικών εν γένει πράξεων εν καιρώ επιστρατεύσεως»* ανεξαιρέτως και ορθώς ερμηνεύθηκε από τα δικαστήρια της ουσίας και τον Άρειο Πάγο πως σημαίνει, ότι για τη κτήση κυριότητας με έκτακτη χρησικτησία σε ακίνητο Ι. Μονής και για την παραγραφή εμπράγματης αξιώσεως της Μονής σε ακίνητό της απαιτείται η συμπλήρωση νομής 40 ετών το αργότερο στις 12.9.1915, νομής η οποία

θα πρέπει επομένως να έχει αρχίσει το αργότερο από τις 12.9.1875 (βλ. από τη νομολογία Αρείου Πάγου 1041/1977: Νομικό Βήμα 26 [1978] 925· Πρωτοδικείου Χαλκιδικής 72/1976: Αρμενόπουλος 31 [1977] 343· Ειρηνοδικείου Αθηνών 2105/1978: Νομικό Βήμα 27 [1979] 257· Εφετείου Αθηνών 5510/1982: Ελληνική Δικαιοσύνη 23 [1982] 598 επ. με αναλυτικά σχόλια Ι. Μ. Κονιδάρη)· Εφετείου Αθηνών 8899/1992: Νομικό Βήμα 41 [1993] 723 επ.).

6. Τις υποστηριζόμενες στην παρούσα ανάπτυξη απόψεις δεν επηρεάζει, τέλος, ο τυχόν εντοπισμός στην επίδικη περιοχή αρχαιοτήτων. Πράγματι, σύμφωνα με το άρθρ. 73 § 2 Ν. 3028/2002 «για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (Ε.τ.Κ. Α' 153), οι ρυθμίσεις του εν λόγω νόμου δεν θίγουν τις ισχύουσες ειδικές διατάξεις περί του Αγίου Όρους, και ιδίως τις διατάξεις των άρθρων 90, 105, 110, 157 και 171 του Καταστατικού Χάρτη του Αγίου Όρους (βλ. το κείμενο του Κ.Χ.Α.Ο. σε Ιωάννη Μ. Κονιδάρη, *Θεμελιώδεις διατάξεις σχέσεων Κράτους-Εκκλησίας* [= Βιβλιοθήκη Εκκλησιαστικού Δικαίου. Σειρά Α': Πηγές, 1], β' έκδ., Αθήνα - Κομοτηνή 2006, σ. 369 επ.), οι οποίες εξειδικεύουν το καθεστώς προστασίας των αρχαίων αθωνικών μνημείων.

Ο Κ.Χ.Α.Ο., ο οποίος λόγω του εκ του Συντάγματος (άρθρο 105) ειδικού τρόπου καταρτίσεώς του εμφανίζει επαυξημένη τυπική ισχύ, κατισχύει τόσο της κοινής αρχαιολογικής νομοθεσίας, όσο και της νομοθεσίας περί εκτελέσεως δημοσίων έργων (βλ. Αρ. Ι. Μάνεση - Κ. Δ. Κεραμέως, «Αγιορειτική Αυτοδιοίκηση και κρατική μέριμνα για τις αρχαιότητες. Γνωμοδότηση», Νομικό Βήμα 26 [1968] 1020-1022· Ευαγγέλου Φ. Δωρή, *Το δίκαιον του Αγίου Όρους*, τ. Α', Αθήνα - Κομοτηνή 1994, σ. 445 επ.· Χ. Κ. Παπαστάθη, «Προστασία πολιτιστικών αγαθών και αυτοδιοίκηση Αγίου Όρους» στον τόμο: *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο* (επιμ.: Ε. Τροβά) Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σ. 509-517)

Η εφαρμογή του προνομιακού καθεστώτος προστασίας επεκτείνεται μάλιστα και επί των εκτός της αθωνικής χερσονήσου κτήσεων των Ι. Μονών (άρθρο 106 Κ.Χ.Α.Ο.) Συνεπώς, γενικώς τα κτήματα των Ι. Μονών του Αγίου Όρους, άρα για την ταυτότητα του νομικού λόγου και όσα εμφανίζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον, τελούν υπό την αιγίδα της αγιορειτικής αυτοδιοικήσεως και δεν υπόκεινται σε καμία μορφή εξαρτήσεως από οιαδήποτε κρατική υπηρεσία, είναι δε αδιάφορο εάν κείνται εντός ή εκτός της χερσονήσου του Άθω (πρβλ. Παπαστάθη, όπ. π., σ. 511).

Εξάλλου, το άρθρ. 73 § 1 Ν. 3028/2002 διασαφηνίζει ότι τα δικαιώματα κυριότητας των αγιορειτικών Μονών σε «*αρχαία μνημεία θρησκευτικού χαρακτήρα, ακόμη κι αν χρονολογούνται μέχρι και το 1453, διατηρούνται*». Έτσι, από τον συνδυασμό των άρθρων 106 Κ.Χ.Α.Ο. και 73 §§ 1-2 Ν. 3028/2002 συνάγεται ότι το ειδικό καθεστώς προστασίας των αγιορειτικών αρχαιοτήτων εφαρμόζεται, αδιαφόρως εάν τα κτήματα, όπου εντοπίζονται οι εν λόγω αρχαιότητες, κείνται εντός ή εκτός της χερσονήσου του Άθω. Στην έννοια των κτημάτων (αστικών και αγροτικών), κατ' άρθρ. 106 Κ.Χ.Α.Ο., ανήκουν ασφαλώς και τα *μετόχια* των Ι. Μονών, όπου υπάρχουν κτιριακές εγκαταστάσεις και ναός με ιδιαίτερη κατά κανόνα πολιτιστική αξία.

Δεδομένης της προνομιακής εφαρμογής, σύμφωνα με το άρθρ. 73 § 2 Ν. 3028/2002 των ειδικών διατάξεων περί Αγίου Όρους, στην έννοια των «ακινήτων» του Ν. 1198/1981 «*Περί ρυθμίσεως θεμάτων αναγομένων εις την εκτός του Άθω ακίνητον περιουσίαν των Ι. Μονών του Αγίου Όρους και άλλων τινών διατάξεων*» (βλ. το κείμενο σε Ι. Μ. Κονιδάρη, *Θεμελιώδεις διατάξεις κ.λπ.*, όπ. π., σ. 369 επ.) υπάγονται και τα ακίνητα πολιτιστικά αγαθά. Συνεπώς, στη ρυθμιστική εμβέλεια του Ν. 1198/1981 εμπίπτει και το σύνολο της εκτός του Άθω ακίνητης περιουσίας των Ι. Μονών του Αγίου Όρους που παρουσιάζει αρχαιολογικό ενδιαφέρον και προστατεύεται προνομιακώς, κατά τα ανωτέρω, από τον Κ.Χ.Α.Ο.

Σημειώνεται, τέλος, ότι το άρθρ. 18 § 8 εδ. α' Ν. 3028/2002 προβλέπει ότι, ως προς τα ανά την επικράτεια ακίνητα μνημεία ή ακίνητα εντός των οποίων υπάρχουν μνημεία ή ακίνητα παρακείμενα σε μνημεία, «*εφόσον συναινεί ο ιδιοκτήτης, είναι δυνατή η ανταλλαγή ιδιωτικού ακινήτου με ακίνητο ίσης αξίας του Δημοσίου ή του Ο.Τ.Α. ή η αποζημίωση με άλλο νόμιμο τρόπο*». Εκ του συνδυασμού, λοιπόν, των διατάξεων των άρθρων 18 § 8 εδ. α', 73 §§ 1 και 2 Ν. 3028/2002, 105, 106, 181 Κ.Χ.Α.Ο. και 1 Ν. 1198/1981) η υπό προϋποθέσεις εκποίηση ή ανταλλαγή των εκτός του Άθω ακινήτων που ανήκουν σε Ι. Μονές του Αγίου Όρους και εμφανίζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον είναι απολύτως νόμιμη και σύμφωνη με τις διατάξεις των άρθρ. 18 § 1 και 24 §§1 και 6 του Συντάγματος.

7. Ενόψει αυτών, ο μόνος τρόπος ερμηνείας της Συμβάσεως του 1930 είναι ότι το Ελληνικό Δημόσιο, σε αντάλλαγμα των Μετοχίων Άγ. Μάμας και Σοφουλάρ, τα οποία «*κατά πλήρη κυριότητα, νομή και κατοχή*» έλαβε από την Ι. Μονή Βατοπαιδίου,

σεβόμενο τη συμφωνία που περιλήφθηκε στο Ν.Δ. της 8.4.1924, απέδωσε στην Ι. Μονή την αποκλειστική κατοχή της Λίμνης Μπουρού με τα ιχθυοτροφεία της (Δαλλιάνη, Καραψέ, Ταουσαντζίκ κ.λπ.) *«μετά των παραρτημάτων και εγκαταστάσεων αυτών, ως έχουν σήμερα με τα ανέκαθεν γνωστά όρια τούτων, παραιτούμενο πάσης αξιώσεως επί της λίμνης και των ιχθυοτροφείων»*. Συνεπώς το Δημόσιο αναγνώρισε επί της λίμνης Μπουρού και των ιχθυοτροφείων της, *«με τα ανέκαθεν γνωστά όρια τούτων»*, τα υφιστάμενα απαράγραπτα δικαιώματα κυριότητας και αποκλειστικής εκμεταλλεύσεως της Ι. Μονής Βατοπαιδίου, όπως έκπαλαι υπήρχαν.

Σε αντίθετη περίπτωση, ενόψει όλων όσων ήδη εκτέθηκαν, η μη αναγνώριση εκ μέρους του ελληνικού Δημοσίου της κυριότητας της Ι. Μονής Βατοπαιδίου στη νυν επίδικη έκταση, συνιστά, πέραν όλων των άλλων, προφανώς *ακραία αντιφατική συμπεριφορά*, η οποία αποδοκιμάζεται στην ελληνική έννομη τάξη τόσο στο ιδιωτικό (*αρχή τηρήσεως των επιταγών της καλής πίστεως*) όσο και στο δημόσιο δίκαιο (*αρχή της χρηστής διοικήσεως*).

Διότι, πώς αλλιώς είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί η στάση του ελληνικού Δημοσίου, το οποίο, όταν μετά από πιέσεις και δικαστική απόφαση (Σ.τ.Ε. 41/1929) προήλθε, τελικώς, συρόμενο, στην υπογραφή της μετά της Ι. Μονής Βατοπαιδίου συμβάσεως το 1930, σε εκτέλεση του Ν.Δ. της 8.4.1924, δέχθηκε ευχαρίστως να λάβει την πλήρη κυριότητα, νομή και κατοχή επί των «μετοχίων» Αγ. Μάμας και Σοφουλάρ, στηριζόμενο ακριβώς σε τίτλους ιδιοκτησίας, τους οποίους το ίδιο στη συνέχεια αρνείται να δεχθεί προκειμένου για το αντάλλαγμα της ίδιας αυτής συμβάσεως, δηλ. προκειμένου για τη λίμνη Βιστωνίδα.

Πράγματι, όπως προκύπτει από την ενώπιον του συμβολαιογράφου Αθηνών Δ. Ιατρίδη υπ' αριθ. 2343/4.5.1930 σύμβαση μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Ι. Μονής Βατοπαιδίου, η Μονή παραχώρησε και μεταβίβασε στο Δημόσιο κατά πλήρη κυριότητα, νομή και κατοχή τα δύο αγροκτήματά της στη Χαλκιδική, το Μετόχιο Σοφουλάρ και το Μετόχιο Αγ. Μάμας (βλ. πιο πάνω, Α' V.4). Σύμφωνα με το κείμενο της συμβάσεως, το Μετόχιον Άγιος Μάμας *«ανήκει και εξουσιάζεται»* υπό της Ι. Μονής Βατοπαιδίου δυνάμει χρυσοβούλλου του Αυτοκράτορος Σερβίας και Ρουμανίας Στεφάνου του έτους 1342, δωρητηρίου εγγράφου του Μεγάλου Δομαστικού Αλεξίου Λασκάρως, σιγιλίου γράμματος του Μ. Χαρτουλαρίου εκδοθέντων κατά διαταγήν του Αυτοκράτορος Εμμανουήλ (1391-1425) και επτά σουλτανικών φερμανίων, των ετών

1514, 1519, 1521, 1543 και 1567 «*αναγνωριστικών της έκπαλαι κυριότητος της Μονής*».

Άλλως οδηγείται κανείς να δεχθεί ότι η Ι. Μονή Βατοπαιδίου εξεχώρησε την πλήρη κυριότητα των δύο ιδιόκτητων μετοχίων της στην Χαλκιδική (Αγ. Μάμας και Σοφουλάρ), εκτάσεως συνολικώς περί τα 40.000 στρέμματα και προφανώς μεγάλης αξίας (τότε και σήμερα), με αντάλλαγμα την εκμετάλλευση ιχθυοτροφείων, πράγμα προδήλως παράλογο!

III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Η Ι. Μονή Βατοπαιδίου είχε στην ιδιοκτησία της, ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους, μεγάλη κτηματική περιουσία στην ευρύτερη περιοχή της λίμνης Βιστωνίδας που προερχόταν κυρίως από δωρεές, όπως προκύπτει από δωρητήρια έγγραφα, μικρό μόνο μέρος των οποίων έχει προφανώς σωθεί έως τις ημέρες μας. Την περιουσία αυτή μερικώς μόνο γνωρίζουμε από αυτοκρατορικά χρυσόβουλλα της εποχής, τα οποία παρέχουν φορολογική ατέλεια (*εξκουσεία*) στα κτήματα της Ι. Μονής.

2. Το αργότερο στα μέσα του 14ου αιώνα στην ιδιοκτησία της Ι. Μονής Βατοπαιδίου έχει περιέλθει και η λίμνη Πορού (αργότερα Μπουρού, σήμερα Βιστωνίδα) με την ευρύτερη περιοχή της, όπως μαρτυρεί χρυσόβουλλος λόγος του σέρβου Δεσπότη Ιωάννου Ούγκλεση (Ugleša) του έτους 1371.

3. Η συνεννόηση του Αγίου Όρους με τους Σουλτάνους, ήδη πριν από την κατάληψη της περιοχής από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, επέτρεψε την προστασία των δικαιωμάτων των Ι. Μονών του και τη διασφάλιση της περιουσίας τους, η οποία με τον τρόπο αυτό δεν κατέστη *δημόσια*, αλλά παρέμεινε καθ' όλη τη διάρκεια των πέντε αιώνων οθωμανικής κυριαρχίας ιδιωτική - μοναστηριακή περιουσία (*mülk*).

4. Στην περίοδο της βουλγαρικής κατοχής το μετόχιο της Ι. Μονής Βατοπαιδίου στη λίμνη Βιστωνίδας υπέστη δηλώσεις, οι βατοπαιδινοί δε πατέρες εκδιώχθηκαν διά της βίας. Επανήλθαν ευθύς μετά από την εγκατάσταση της διασυμμαχικής διοικήσεως στην περιοχή και διεκδίκησαν τόσο με υπομνήματα στην ελληνική κυβέρνηση όσο και

με παραστάσεις στη διασυμμαχική διοίκηση τα ιδιοκτησιακά τους δικαιώματα, τα οποία είχαν βαναύσως καταπατηθεί από τους Βουλγάρους.

5. Με πρωτοβουλία της Κυβερνήσεως Αλ. Παπαναστασίου και προσωπικώς του προέδρου της, που ήταν τότε και ο αρμόδιος Υπουργός Εξωτερικών, το Ελληνικό Δημόσιο προήλθε σε συμφωνία με την Ι. Μονή Βατοπαιδίου για την οριστική διευθέτηση του ανοικτού ζητήματος. Η συμφωνία προέβλεπε την ανταλλαγή δύο ιδιόκτητων κτημάτων της Ι. Μονής στη Χαλκιδική, συνολικής εκτάσεως 40.000 περίπου στρεμμάτων, με την παραίτηση του Ελληνικού Δημοσίου από κάθε αξιώσή του επί της λίμνης Μπουρού (Βιστωνίδας). Η συμφωνία περιβλήθηκε τον τύπο νομοθετικού διατάγματος, το οποίο ανέθετε στον Υπουργό Γεωργίας την υλοποίησή της.

6. Το Ελληνικό Δημόσιο, αφού έλαβε αμέσως από την Ι. Μονή τη χρήση των δύο μετοχίων της, στη συνέχεια, κατά παράβαση κάθε έννοιας χρηστής διοικήσεως, κωλυσιέργησε για την υλοποίηση της συμφωνίας και όταν, υπό την πίεση ευνοϊκής για την Ι. Μονή ομόφωνης αποφάσεως της Ολομέλειας του Συμβουλίου Επικρατείας, κυριολεκτικώς εσύρθη στην υπογραφή της Συμβάσεως, επέβαλε όρους, οι οποίοι μετέβαλαν ουσιαστικώς τη φύση της και μετέτρεψαν το αντάλλαγμα του Δημοσίου, από παραίτηση κάθε αξιώσεώς του και συνεπώς αναγνώριση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος της Ι. Μονής Βατοπαιδίου επί της λίμνης, σε παραχώρηση των δικαιωμάτων εκμεταλλεύσεως των ιχθυοτροφείων της λίμνης!

7. Η ιδιοκτησία της Ι. Μονής Βατοπαιδίου, ως περιουσία μοναστηριακή και μάλιστα Ι. Μονής του Αγίου Όρους προστατεύεται συνταγματικώς, το Δημόσιο δεν μπορεί να επικαλεσθεί ούτε χρησικτησία επί των εκτάσεων αυτών, ούτε επηρεάζεται το ιδιοκτησιακό καθεστώς της Ι. Μονής από τυχόν παρουσία αρχαιοτήτων στην επίδικη περιοχή. Τυχόν αναγκαστική απαλλοτρίωση της εκτάσεως για δημόσια ωφέλεια προϋποθέτει την πλήρη αποζημίωση της ιδιοκτήτριας Ι. Μονής, σύμφωνα με το άρθρο 17 του Συντάγματος.

8. Η Ι. Μονή Βατοπαιδίου του Αγίου Όρους έχει ιδιοκτησιακά δικαιώματα επί της περιοχής της λίμνης Βιστωνίδας και των παραλίμνιων εκτάσεών της, που ερείδονται τελικώς σε νόμο της Ελληνικής Πολιτείας από το έτος 1924, ο οποίος θεσπίζει παραίτηση του Δημοσίου από κάθε αξιώσή του επί της εν λόγω λίμνης, ως

αντάλλαγμα για την παραχώρηση της κυριότητας δύο αγροκτημάτων ιδιοκτησίας της Ι. Μονής στη Χαλκιδική.

Αθήνα, 28 Οκτωβρίου 2008

Ο γνωμοδοτών

(Καθηγητής Ι. Μ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ)